

MITEN VOIN TUKEA LAPSEN SEKSUAALISUUTTA?
Alle kouluikäisen lapsen seksuaaliterveyteen liittyvän materiaalin tuottaminen
Keminmaan neuvolan Internet-sivuille

Rita Vallo

Hyvinvointipalveluiden osaamisalan kehittämistehtävä
Hoitotyön koulutusohjelma
Terveystenhoitaja (AMK)

2016

Hyvinvointipalveluiden osaamisala
Terveystenhoitaja (AMK)

Tekijä	Rita Vallo	Vuosi 2016
Ohjaaja	Kaisa Holma ja Tarja Lipponen	
Toimeksiantaja	Keminmaan Kunta, Perusturvajohtaja Seija Parviainen	
Työn nimi	Miten voin tukea lapsen seksuaalisuutta?	
Sivu- ja liitemäärä	35 + 6	

Seksuaalikasvatus on aloitettava syntymästä lähtien ja sen tulee perustua tieteelliseen tietoon sekä kokonaisvaltaiseen käsitykseen terveydestä ja hyvinvoinnista. Seksuaalikasvatuksen on oltava lapsilähtöistä, ikään nähden sopivaa ja siinä on otettava huomioon lapsen kehitystaso ja käsityskyky. Aikuisten on tarjottava lapsen kehitykselle turvalliset puitteet ja arkista mallia positiiviselle läheisyydelle sekä hyvälle itsetunnolle. Neuvolan tehtävänä on antaa tukea ja tietoa lasten kasvatukseen liittyvissä asioissa sekä välittää tietoa lapsen kehitystä edistävästä kasvatuksesta. Neuvolan tehtävänä on seurata ja tukea lapsen matkaa kohti eheää seksuaalisuutta. Terveystenhoitajan on oltava vanhemmuuden tukija, ohjaaja ja tiedon antaja. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2000, 7; Cacciatore 2007, 41–42; Koponen 2014, 31; Ryttyläinen-Korhonen & Ala-Luhtala 2011, 179; Väestöliitto 2015.)

Projektin tarkoituksena oli tuottaa materiaalia alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatuksesta ja -kehityksestä Keminmaan neuvolan terveystenhoitajille ja lasten vanhemmille. Projektin tavoitteena oli syventää tuotetun materiaalin avulla Keminmaalaisten alle kouluikäisten lasten vanhempien tietämystä lasten seksuaalikasvatuksesta ja -kehityksestä. Miten voin tukea lapsen seksuaalisuutta?-Internet materiaalin avulla voidaan tarjota laadukasta neuvolapalvelua lapsille ja vanhemmille. Projektiraportissa käsitellään aiheeseen liittyviä keskeisiä käsitteitä. Teoriaosassa käsitellään seksuaalisuutta, seksuaalisuuden kehittymistä, seksuaaliterveyden edistämistä ja kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta. Jotta projektista ei olisi tullut liian laaja, rajattiin aihe alle kouluikäisiin lapsiin ja lähinnä suomalaiseseen kulttuuriin sopivaksi. Internet materiaali sisältää tietoa lapsen seksuaalisuudesta ja miten aikuinen voi tukea lapsen seksuaalisuutta ja puhua aiheesta lapsen kanssa. Materiaalin loppuosasta löytyy kirjallisuutta ja hyödyllisiä Internet-linkkejä. Projektiraporttia ja Miten voin tukea lapsen seksuaalisuutta? Internet-materiaalia tehtäessä käytettiin aiheeseen liittyviä ja tuoreimpia tutkimuksia, kirjallisuutta ja julkaisuja. Tietoa etsittiin esim. Melindasta, Medicista, Cinahlista, Theseuksesta ja Väestöliiton, Sosiaali- ja terveysministeriön sekä Terveysten ja hyvinvoinninlaitoksen Internet-sivuilta.

Asiasanat: Seksuaalisuus, seksuaalisuuden kehittyminen, seksuaaliterveyden edistäminen ja kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus.

The Unit of Health Care and Nursing
Bachelor of Health Care

Author	Rita Vallo	Year 2016
Supervisor	Kaisa Holma and Tarja Lipponen	
Commissioned by	Keminmaa Municipality, Basic Security Director Seija Parviainen	
Subject of thesis	How Can I Support Child's Sexuality?	
Number of pages	35 + 6	

The sexual education has to be started in infancy and it has to be based on scientific knowledge and holistic thinking on health and well-being. The sexual education has to be child-centred, age-appropriate and it has to take on the account the child's stage of development and the cognitive abilities. The adults have to provide a safe environment for the child to grow and develop. The adults have to also provide day-to-day experiences of positive closeness and intimacy, and a base of healthy self-assurance. The child welfare clinic's role is to offer support and information concerning children's upbringing, and to provide information on how to best support and promote child's growth and development. The child welfare clinic's role is also to be at hand if needed and to support child's journey towards healthy sexuality. The public health nurse supports the parents, guides them if needed and serves as a source of information. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2000, 7; Cacciatore 2007, 41–42; Koponen 2014, 31; Ryttyläinen-Korhonen & Ala-Luhtala 2011, 179; Väestöliitto 2015.)

The purpose of this project was to produce material about the sexual education- and development of the children under 7 years of age for the public health nurses and parents in Keminmaa. The aim of the project was to deepen the parents' knowledge of sexual education- and development of the children under 7 years of age. How Can I Support Child's Sexuality? -Internet material assists in this task by offering a good quality tool in child health promotion, for both children and their parents. The project report deals with the important concepts concerning with the subject of the project. The theory part discusses the sexuality, the development of the sexuality, the promotion of sexual health and holistic sexual education. To prevent the project from becoming too all-encompassing, the topic was limited to the children under 7 years of age, and mostly concerning the cultural framework of Finland. Internet material includes information about child's sexuality and how an adult can support child's sexual development and talk about these issues with the child. The material also includes a list of literature and useful Internet-links. In the research and writing processes of both the project report and the How Can I Support Child's Sexuality? -Internet material, the latest research- and scientific literature was consulted and used. Information was sought from Melinda, Medic, Cinahl, Theseus and the web pages of the following organisations: Väestöliitto, Ministry of Health and Social Affairs and The Institute of Health and Well-being.

Vocabulary: Sexuality, development of sexuality, promotion of sexual health, holistic sexual education.

SISÄLLYS

SISÄLLYS	4
1 JOHDANTO	5
2 ALLE KOULUIKÄISEN LAPSEN SEKSUAALITERVEYDEN TUKEMINEN....	7
2.1 Lapsen seksuaalisuus ja seksuaalisuuden kehittyminen	7
2.2 Lapsen seksuaaliterveyden edistäminen	10
2.3 Lapsen kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus.....	13
3 PROJEKTIN TARKOITUS JA TAVOITTEET	18
4 PROJEKTIN RAJAUS, LIITTYMÄT JA ORGANISOINTI	20
5 PROJEKTIN TOTEUTTAMINEN JA TYÖSKENTELYN KUVAUS.....	22
6 PROJEKTIN TUOTOKSEN JA PROSESSIN ARVIOINTI	24
7 PROJEKTIIN LIITTYVÄT EETTISET NÄKÖKULMAT JA LUOTETTAVUUS	27
8 POHDINTA	29
LÄHDELUETTELO	31
LIITTEET	36

1 JOHDANTO

Lasten vanhemmat toivovat saavansa kasvatustietoon liittyvää tietoa neuvolasta. Seksuaaliterveyden edistäminen ja seksuaalineuvonta kuuluvat terveydenhuollon palveluihin. Ne ovat tärkeä osa ehkäisevän terveydenhuollon palveluja. Seksuaalikasvatus kuuluu terveydenhuollon ammattilaisten työnkuvaan ja erityisesti terveydenhoitajat ovat terveyden edistämisen ja terveystietouden asiantuntijoita (Nurmi 2000, 5). Terveydenhoitajalla on mahdollisuus havainnoida vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta sekä mahdollisuus antaa yksilöllistä ohjausta ja tukea perheelle esiin nouseviin huolen aiheisiin. Terveydenhoitajan on oltava vanhemmuuden tukija, ohjaaja ja tiedon antaja. Seksuaalisuuden portaat -malli auttaa vanhempia ymmärtämään paremmin lapsensa tärkeitä seksuaalisuuden kehitysvaiheista. Neuvolassa terveydenhoitajan tehtävänä on seurata ja tukea lapsen matkaa kohti eheää seksuaalisuutta. (Lastenneuvola lapsiperheiden tukena, Opas työntekijöille 2004, 90; Lehtimaja 2007, 235; Rissanen 2007, 244; Ryttyläinen-Korhonen & Ala-Luhtala 2011, 179.)

Olen saanut projektin aiheen toukokuussa 2015 Keminmaan neuvolan terveydenhoitajalta, Minna Lehtoväreeltä. Hän toivoi ohjaus- ja neuvontamateriaalia lapsen seksuaalikasvatuksesta oman työnsä tueksi. Neuvolakäyntien yhteydessä lasten vanhemmat ovat kysyneet aiheeseen liittyviä kysymyksiä ja ovat ilmaisseet neuvolakäynneillään kaipaavansa tietoa aiheesta. Tulevaisuudessa kuntien tulee tarjota asukkailleen helppokäyttöisiä ja laajasti hyödynnettäviä verkkopalveluita. Internetviestintä on yleistynyt, nopea, monipuolinen ja tavoittaa laajimmatkin väestöryhmät. Internet-verkkopalvelun avulla kuntalaiset voivat saada muun muassa terveystietoa. Neuvolassa asiakkaita voidaan ohjata luotettavien terveystietolähteiden sivuille, kuten väestöliiton seksuaalineuvontaa lapsiperheille -sivuille. (Kouri 2007, 504; Lastenneuvola lapsiperheiden tukena, Opas työntekijöille 2004, 106.)

Toimeksiantajana on Keminmaan Kunnan perusturvajohtaja, Seija Parviainen. Neuvolan yhteyshenkilönä on terveydenhoitaja Minna Lehtoväre. Materiaalin laittamisesta Internettiin vastaa Keminmaan neuvola. Jotta projektista ei tule liian laaja, rajattiin aihe alle kouluikäisiin lapsiin ja lähinnä suomalaiseen kulttuuriin sopivaksi.

Projektin tarkoituksena oli tuottaa materiaalia alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatuksesta ja -kehityksestä Keminmaan neuvolan terveydenhoitajille ja lasten vanhemmille. ”Miten voin tukea lapsen seksuaalisuutta?” -materiaali laitetaan Keminmaan neuvolan Internetin-sivuille. Materiaalista löytyy aiheeseen liittyviä, luotettavia kirjallisuuslähteitä ja -linkkejä. Neuvolalle annetaan oikeus muokata ja päivittää materiaalia heidän tarpeiden muuttuessa ja tietojen esim. vanhentuessa. Keminmaan neuvolan Internet -sivuille tuotetun materiaalin avulla lasten vanhemmat, terveydenhoitajat ja muut aiheesta kiinnostuneet esim. hoitoalan opiskelijat saavat tietoa alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatuksesta ja -kehityksestä.

Projektin tavoitteena on syventää tuotetun materiaalin avulla Keminmaalaisten alle kouluikäisten lasten vanhempien tietoa lasten seksuaalikasvatuksesta ja -kehityksestä. ”Miten voin tukea lapsen seksuaalisuutta?” -materiaalin avulla voidaan tarjota laadukasta neuvolapalvelua lapsille ja vanhemmille. Omaan oppimistavoitteena on saada syventävää tietoa alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatuksesta, seksuaalisuuden kehittymisestä ja seksuaaliterveydestä.

Teoreettisessa viitekehityksessä projektin keskeisiä käsitteitä ovat alle kouluikäisen lapsen seksuaalisuus, seksuaalisuuden kehittyminen, seksuaaliterveyden edistäminen ja kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus. Tiedonhaussa käytettiin aiheeseen liittyvää uusinta kirjallisuutta ja tutkimuksia. Tietoa etsitään eri tietokannoista, kuten Melindasta, Medicista, Cinahlista, Theseuksesta ja Väestöliiton, Sosiaali- ja terveysministeriön sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Internet-sivuilta. Aiheeseen liittyviä tutkimusten etsimiseen olen saanut apua informaatikko Tiina Siroilta. Kehittämistyötä tehdessäni selvisi, että alle kouluikäisten lasten seksuaalisuutta koskevia tutkimuksia on olemassa aika vähän.

2 ALLE KOULUIKÄISEN LAPSEN SEKSUAALITERVEYDEN TUKEMINEN

2.1 Lapsen seksuaalisuus ja seksuaalisuuden kehittyminen

Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa (2010) määrittelee seksuaalisuuden seuraavasti; ”Seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisyyttä kaikissa elämän vaiheissa, ja se käsittää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolit, seksuaalisen suuntautumisen, erotiikan, mielihyvän, sukupuolisuhteet ja lisääntymisen. Seksuaalisia kokemuksia ja seksuaalisuuden ilmenemismuotoja ovat ajatukset, fantasiat, halut, uskomukset, asenteet, käyttäytyminen, seksuaalisuuden harjoittaminen, roolit ja suhteet. Vaikka seksuaalisuus voi pitää sisällään kaikki nämä ulottuvuudet, ihminen ei aina koe tai ilmennä niitä kaikkia. Biologiset, psykologiset sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset, eettiset, lailliset, historialliset, uskonnolliset ja hengelliset tekijät vaikuttavat vuorovaikutuksessa seksuaalisuuteen.” (Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 16.)

WHO:n määritelmän mukaan lapsuuden seksuaalinen kehitys tarkoittaa sitä, että lapsi tutustuu omaan kehoonsa, hänen itsetuntonsa ja tunnetaitonsa kehittyä sekä lapsi tietää sosiaalisia sääntöjä ja hänellä on ystävyiden taitoja että hyviä tapoja. (Pusuhippaa, lääkärileikkejä ja haikaravauvoja -tutkimus 2013.) Lapsen seksuaalinen käyttäytyminen, tunteet ja kognitioiden kehittyminen alkaa kohdussa jatkuen läpi ihmiselämän. Kehityspsykologia on osoittanut lasten syntyvän seksuaalisina ja että lasten seksuaalisuus kehittyy eri vaiheiden mukaan. Seksuaalisuuden kehittymisen eri vaiheet ovat yhteydessä lapsen muuhun kehitykseen ja niihin liittyviin kehitystehtäviin. (Pusuhippaa, lääkärileikkejä ja haikaravauvoja -tutkimus 2013; Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 22 - 23, 25.)

Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana muotoutuva tunneside eli kiintymyssuhde lapsen ja vanhemman välillä on mittaamattoman tärkeä lapsen myöhemmässä psyykkisessä kehityksessä. Kiintymyssuhde

luo lapselle turvallisuuden tunnetta, antaa lohtua ja hoivaa. Vanhempi viestii vauvalle puheen, eleiden ja ilmeiden, kosketuksen, otteiden ja liikuttelun välityksellä sekä fyysisellä läheisyydellä. Samankaltaisina toistuvat hoivatoimenpiteet, rytmit ja rutiinit mahdollistavat sen, että lapsi voi turvallisesti ilmaista myös voimakkaita kielteisiä tunteita. Aivojen toiminnallista kehitystä ohjaavien, varhaiseen vuorovaikutukseen liitoksissa olevien tunnekokemusten on todettu olevan pohja ihmisen myöhemmälle kehitykselle. Vauvan tunne-elämän kehitykselle on tärkeää, että hän kokee olevansa vanhempiensa ihailun ja rakkauden kohde. (Sinkkosen 2002, 151; Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. Opas työntekijöille 2004, 85–86; Silvén & Kouvo 2010, 70.) On tärkeää, että lapselle tulee tunne, että hänen tarpeisiinsa, kuten esimerkiksi läheisyyden tarpeeseen ja nälkään vastataan. Hänen tunteensa on otettava huomioon, niihin tulisi vastata ja lapselle on tultava perusluottamuksen tunne. Lapsen on lisäksi opittava tuntemaan olonsa hyväksi omassa kehossa, rakastaen sitä ja pitämään siitä huolta. (Pusuhippaa, lääkärileikkejä ja haikaravauvoja -tutkimus 2013; Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 22 - 23, 25.)

Korteniemi-Poikela & Cacciatoren (2015, 19–20) mukaan, seksuaalisuudessa on kolme yksilöllistä ja tärkeää kerrosta, joita ovat järki, tunne ja biologia. Lapsella voi olla näiden kerrosten kehitys hyvinkin eri vaiheissa. Lapsen seksuaalisuus nähdään erityisesti tunteina, toiveina, sisäisenä prosessina ja valmiuksien kehittymisenä. Ei siis pelkästään tekoina tai biologisena ilmiönä. Lapsen seksuaalinen kehitys etenee koko ajan hänen tiedon ja ymmärryksen lisääntyessä, kulkemalla yksilöllisesti portaittain ja biologisten muutosten kautta. Seksuaalisuuden portaita on yhdestä yhteentoista ja portaat toimivat suuntaa antavina. Seksuaalisuuden portaat -malli auttaa vanhempia ymmärtämään lastensa kehitysvaiheita paremmin. Malli toimii vanhempien ja aikuisten työkaluna esim. keskustelun tukena. Ihannetilanne olisi, että asioista puhutaan ennen kuin lapsi on saavuttanut vastaavan seksuaalisuuden kehitysvaiheen. (Pusuhippaa, lääkärileikkejä ja haikaravauvoja -tutkimus 2013; Seksuaalisuuden portaat 2016, 31.1.2016; Korteniemi-Poikela ym. 2015, 19–22, 42.)

Nykypäivänä nähdään että lapsen seksuaalisuus on osa lapsen luonnollista kehitystä ja että seksuaalisuus kuuluu osaksi lapsen terveyteen. Lapsen seksuaaliseen kasvamiseen kuuluu uteliaisuus, seksuaalisväritteiset leikit ja kokeilut. (Kankkunen 2011, 4; Korkman 2013.) Seksuaalista käyttäytymistä voi esiintyä myös leikin tai kiusaamisen yhteydessä. Lapset tutustuvat mm. leikkien avulla itseensä ja toisiinsa. Lapset saavat selville, mistä he itse pitävät ja mistä eivät. Leikkien avulla opitaan intiimein asioiden käsittelyä ja käyttäytymissääntöjä seksuaalisiin tilanteisiin. Samalla lasten normit ja arvot muotoutuvat eli lapset oppivat tietämään mikä on sopivaa toimintaa ja mikä ei ole. Lapselle opetetaan esim. että oman kehon osia voi tutkia vapaasti, mutta omassa rauhassa. (Cacciatore 2007, 33–35; Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 23.)

Lasten seksuaalisuus poikkeaa aikuisten seksuaalisuudesta ja aikuisten ei tule tarkastella lasten seksuaalista käyttäytymistä omasta näkökulmastaan, vaan omaksua lapsen näkökulma. Aikuisten omien kokemusten ja asenteiden myötä voi olla vaikeaa nähdä seksuaalisuutta lapsen silmin. Ennen vanhaan lapsen seksuaalisuutta on pidetty tabuna ja siitä ei ole puhuttu ja puhuminen seksuaalisuuteen liittyvistä asioista on edelleenkin vaikeaa. Aiheesta tulisi aina puhua arvostavasti ja avoimesti. Ammattilaisten ja vanhempien välistä keskustelua helpottaisi jos puhuttaisiin seksuaalikasvatus -termin sijaan terveystieteestä tai kehotunnekasvatuksesta. (Seksuaalikasvatusta varhaiskasvatuksessa 2016, 31.1.2016). (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2000, 19; Kankkunen 2011, 4; Puhuhippaa, lääkärileikkejä ja haikaravauvoja – tutkimus 2013; Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 22.)

Pienten lasten seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus tarkoittaa esimerkiksi kehon eri paikoille nimien antamista ja turvataitojen opettamista. Lapselle on kerrottava, että ketään ei saa pakottaa tekemään mitään, mitä toinen ei halua tehdä. Eräitä lapsuuden tärkeitä perustehtäviä ovat oman kehon haltuunotto ja perusteet tunnetaidoista, eli puhutaan kehotunnekehityksestä tai kehotunnekasvatuksesta. Kehotunnekasvatus vahvistaa lapsen positiivista kuvaa itsestä ja muista ja lapsen halu huolehtia itsestään lisääntyy. (Cacciatore 2007, 33–35; Korteniemi-Poikela ym. 2015, 38.)

Vuonna 2013 väestöliitto teki kartoittavan tutkimuksen alle kouluikäisten lasten seksuaaliterveydestä varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Kyselyssä ”Pusuhippaa, lääkärileikkejä ja haikaravauvoja - tavallista arkea tai tarua päivähoidon arjesta” toteutettiin verkossa ja vastaajia oli 507. Vastauksista ilmeni, että ammattilaisten käsitykset ja tavat suhtautua alle kouluikäisten lasten seksuaalisuuteen olivat kirjavia. Vastaajista 80 % oli sitä mieltä että alle kouluikäisen lapsen seksuaalisuus vaikuttaa hänen myöhempään seksuaaliterveyteensä. Vastaajat kokivat että koulutuksessa ei ollut saatu tarpeeksi tietoa esim. turvataidoista, lapsen kehosta, läheisyydestä ja koskettamisesta. Vastaajat kaipasivat lisää materiaalia mm. tunteista ja seksuaalisuus myönteisenä asiana elämässä. Yli 88 % vastaajista oli sitä mieltä että lapset saavat ympäristöstään liikaa tietoa esim. mediasta, johon he eivät ole vielä kypsiä ikätasoonsa nähden. 47 % vastaajista oli sitä mieltä että lapset näkevät sellaisia seksuaalisia tekoja ja asioita, joita heidän ei olisi kuulunut nähdä. (Pusuhippaa, lääkärileikkejä ja haikaravauvoja -tutkimus 2013.) Tutkimus osoitti että varhaiskasvatuksessa ei ole olemassa yhteisesti soveltuvia malleja esim. seksuaalisuuden tulkittamiseen, suojaamiseen tai tukemiseen. Suhtautuminen ja käsityksetkin lasten seksuaalisuudesta ovat käytännössä monenkirjavia ja sattumanvaraisia. (Korteniemi-Poikela ym. 2015, 38.)

Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen & Ylenius-Lehtonen (2009, 14) ovat julkaisseet Turvataitoja lapsille turvataitokasvatuksen oppimateriaali, joka on työpajatyypistä toimintaa. Oppimateriaali on suunniteltu lapsiryhmien ohjaajille ja opettajille. Materiaali on suunnattu 5 - 11 -vuotiaiden lasten tarpeita silmällä pitäen. Materiaalia voidaan soveltaa nuoremmille ja vähän vanhemmille lapsille sekä erityisryhmille. Materiaali soveltuu myös yksittäisten lasten sekä perheiden ohjaukseen. (Lajunen ym. 2009, 14.)

2.2 Lapsen seksuaaliterveyden edistäminen

”Seksuaaliterveys on seksuaalisuuteen liittyvän fyysisen, emotionaalisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila; siinä ei ole kyse vain sairauden, toimintahäiriön tai raihnaisuuden puuttumisesta. Hyvä seksuaaliterveys edellyttää positiiivista ja kunnioittavaa asennetta seksuaalisuuteen ja seksuaalisiin suhteisiin sekä mahdollisuutta nautinnollisiin ja turvallisiin seksuaalisiin kokemuksiin ilman pakottamista, syrjintää ja väkivaltaa. Hyvän seksuaaliterveyden saavuttaminen ja ylläpitäminen edellyttää kaikkien ihmisten seksuaalisten oikeuksien kunnioittamista, suojelemista ja toteuttamista.” (Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 17.)

Cacciatoren (2007, 32–33) mukaan lapsuuden seksuaaliterveys tarkoittaa lapsen sisäistä prosessia mielikuvatasolla. Lapsi tarvitsee läheisyyttä, ihailua, kosketusta, hellyyttä ja ihmissuhdetaitojen opettamista. Pikkuhiljaa lapselle rakentuu mielikuvitusleikkien, kyselykausien ja tarinoiden avulla rikas ja sallittu mielikuva maailma. Lapsuuden seksuaaliterveys tarkoittaa myös sitä, että lapsi tutustuu omaan kehoonsa ja kehollisuuteensa, löytäen mm. omat kehon osat ja oppii itsenäisesti huolehtimaan omasta hygieniasta, ilman apua. Oman kehon arvostus paranee kun lapsi kokee olevansa ihailtu, saa huomiota ja turvallista kosketusta. Lapsen on saatava lohtua, turvaa ja hyvän olon tunnetta omasta kehosta. Lohtua ja turvaa tuovat lapselle myös unilelu, lemmikkieläin tai tutun ja turvallisen ihmisen kainalo. Lorujen, leikkien ja laulujen avulla lapsi oppii uusia asioita seksuaalisuudesta ja lisääntymisestä. Läheisten käyttäytymistä ja puheita seuraamalla lapsi oppii seksuaalisuuteen liittyviä arvoja, asenteita ja normia. Lapsuuden seksuaaliterveys tarkoittaa ihastumista, rakastamista ja lapsi oppii kokemaan rakautta esim. omiin lähipiiriin aikuisiin ja myöhemmin lapsi rakastuu esim. idoleihin. (Cacciatore 2007, 32–33.)

Laki ehkäisystä ja muusta seksuaaliterveysneuvonnasta (6.4.2011/338 16 §) velvoittaa, että ”Alle kouluikäisen lapsen, oppilaan ja opiskelijan seksuaalista kypsymistä ja kehitystä tukeva neuvonta on sisällytettävä terveysneuvontaan ja terveystarkastuksiin lapsen ja nuoren kehitysvaihetta vastaavasti. (Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 6.4.2011/338 16 §.)

Terveysneuvonnan tarkoituksena on kohdistua koko perheeseen ja sen tulee olla helposti sovellettavissa käytäntöön. Terveysneuvonnan toteuttamisen kannalta keskeistä on, että sitä tulee antaa yksilöllisen tarpeen ja kehitysvaiheen mukaisesti yhdessä yksilön ja perheen kanssa. (Hakulinen-Viitanen, Hietanen-Peltola, Hastrup, Wallin & Pelkonen 2012, 19.) Terveysneuvonnan tulee tukea tiedon soveltamista käytäntöön ja yksilön vastuun kantamista omasta terveydestä. Terveysneuvonnan toimivuuden edellytyksenä on, että sen tulee liittyä yksilön senhetkiseen elämäntilanteeseen, oltava tarpeeksi konkreettista ja mahdollista toteuttaa. Terveysneuvonnan on tarkoitus tukea yksilöä terveyteen liittyvien ongelmien ratkaisussa ja terveyttä edistävien valintojen tekemisessä. Työn suunnittelussa huomioitavia asioita ovat eri ikäkausiin kuuluvat kehityshaasteet, yksilön terveydentila, koko perheen hyvinvointi, elämäntilanne, voimavarat, kulttuuristausta, lapsen tai perheen tarpeet, odotukset ja huolet. Terveysneuvonnan tulee sisältää näyttöön perustuvaa tietoa. (Terveysneuvonta 2015, 21.11.2015.)

Neuvolan tehtävänä on antaa tukea ja tietoa lasten kasvatukseen liittyvissä asioissa sekä välittää tietoa lapsen kehitystä jarruttavasta ja kehitystä edistävästä kasvatuksesta. Terveystieteiden on oltava vanhemmuuden tukija, ohjaaja ja tiedon antaja. Vanhemmille tulee kertoa, että lapsen esittämiin kysymyksiin voi ennalta varautua ja omaa puhetapaa voi hahmotella. Lapselle kerrottavan seksuaalitiedon on oltava positiivista ja asiallista sekä lapsen omaa kehitys- ja ymmärrystasoa vastaavaa. (Lastenneuvola lapsiperheiden tukena, Opas työntekijöille 2004, 90, 201, 244.)

Nurmen (2000, 5) mukaan seksuaaliterveyden edistäminen ja seksuaalineuvonta kuuluvat terveydenhuollon palveluihin. Ne ovat tärkeä osa ehkäisevän terveydenhuollon palveluja. Seksuaalikasvatus kuuluu terveydenhuollon ammattilaisten työnkuvaan ja erityisesti terveydenhoitajat ovat terveyden edistämisen ja terveyskasvatuksen asiantuntijoita. (Nurmi 2000, 5.) Lastenneuvolassa määräaikaistarkastusten yhteydessä on tärkeää edistää ja tukea lapsen seksuaaliterveyttä ja antaa seksuaalineuvontaa vanhemmille. Määräaikaistarkastusten yhteydessä terveydenhoitaja voi havainnoida esim. vanhempien tapaa tukea lapsensa sek-

suaalista kehitystä sekä vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Havain-
tojensa pohjalta terveydenhoitaja voi antaa yksilöllistä, perheiden tarpeiden mu-
kaista ohjausta ja tukea esim. kasvatukseen tai mahdollisiin huolen aiheisiin.
Vanhempien kanssa voi keskustella miten tai millä tavalla lapsen seksuaalinen
kehitys on tullut esille kotona arjen kasvatustilanteissa. Vanhempien kanssa voi
ottaa puheeksi lapsen portaittaisen seksuaalisen kehityksen ja lapsen seksuaali-
terveyden tukemisen esim. Seksuaalisuuden portaat -mallin avulla. Seksuaali-
suuden portaat -malli auttaa vanhempia ymmärtämään paremmin lapsensa tär-
keistä seksuaalisuuden kehitysvaiheista. Mallin avulla vanhemmat voivat tukea
lapsensa portaittaista seksuaalisuuden kehittymistä. Terveydenhoitaja voi ohjata
vanhempia myös muuhun aiheeseen koskevaan kirjallisuuteen. (Lehtimaja 2007,
235; Neuvolatoiminta, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä ehkäisevä suun
terveydenhuolto. Asetuksen (380/2009) perustelut ja soveltamisohjeet, 94; Ryt-
tyläinen-Korhonen & Ala-Luhtala 2014,181; Ryttyläinen-Korhonen & Ala-Luhtala
2015, 2.3.2016; Rissanen 2007; 245.)

Internet viestintä on nopea, monipuolinen ja se tavoittaa yksilö-, ryhmä- ja laa-
jemmat väestöryhmät (Kyngäs & Kääriäinen & Poskiparta & Johansson & Hirvo-
nen & Renfors 2007,123). Internet-verkkopalvelun avulla kunnat voivat tarjota
asukkailleen verkkopalveluiden avulla terveysneuvontaa. Tulevaisuudessa näh-
dään sähköisten palveluiden yleistyvän ja haetun tiedon luotettavuuden arvioin-
nin kanssa on oltava tarkkana. Vanhempia ohjataankin käyttämään luotettavia
terveystietolähteitä, kuten väestöliiton seksuaalineuvontaa lapsiperheille –Inter-
net-sivuja. (Kouri 2007, 504; Lastenneuvola lapsiperheiden tukena, Opas työntee-
kijöille 2004, 106; Paane -Tiainen & Pölönen & Rajamäki 2012,16.)

2.3 Lapsen kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus

Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa (2010) mukaan ”Seksuaalikasva-
tuksella tarkoitetaan seksuaalisuuden kognitiivisten, emotionaalisten, sosiaalis-

ten, vuorovaikutteisten ja fyysisten näkökohtien oppimista”. Seksuaalikasvatuksen eräs tärkeä tavoite (Liite 1) on, että lapset oppivat ilmaisemaan tunteitaan ja tarpeitaan sekä voivat kehittyä seksuaalisesti. (Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 19, 28.)

Seksuaalikasvatus on mukautettava kulttuuriin, sosiaalisten tekijöihin ja sukupuolen mukaan. Sen tulee perustua ihmisoikeuksiin, sukupuolten tasa-arvoon, erilaisuuden hyväksymiseen ja itsemääräämisoikeuteen. Seksuaalikasvatuksella voidaan kehittää yhteiskuntaa myötätuntoiseen ja oikeudenmukaiseen suuntaan voimaannuttamalla yksilöitä ja yhteisöjä. Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus muodostuu kahdeksasta osa-alueesta (Liite 2). (Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 28.)

Väestöliiton Internet -sivuilla lasten vanhemmat kysyvät erilaisista asioista, kuten esimerkiksi sukupuolirooleista, sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta, perheiden moninaisuudesta, lisääntymisestä, yhdynnästä, unnutuksesta, sopivuussäännöistä, lapsen poikkeavasta seksuaalisesta käytöksestä, ”Miten kerron vaarallisista aikuisista?” ja ”Mistä lapset tulevat?”. (Pusuhippaa, lääkärileikkejä ja haittavauvoja -tutkimus 2013.) Lasten vanhemmat toivovat saavansa tietoa kasvatukseen liittyviin asioihin neuvolasta. Ensisijaisesti vanhemmat ovat lapsensa seksuaalikasvattajia, muita kasvattajia ovat mm. terveydenhoitajat, päivähoitohenkilöstö ja varhaiskasvatuksen ammattilaiset. (Lastenneuvola lapsiperheiden tukena, Opas työntekijöille 2004, 90; Rissanen 2007, 244.)

Professori Gill Wakley (2011) toteaa artikkelissaan, että lasten vanhemmilta puuttuu tietoa lasten seksuaalisesta kehitymisestä ja vanhemmat ovat hämmentyneitä, kuinka asioista tulee keskustella lasten kanssa. Mikäli vanhemmat ovat kasvaneet perheissä, joissa ei ole puhuttu seksistä, niin silloin vanhemmat eivät ehkä tiedä miten ja milloin seksistä tulisi puhua lasten kanssa. Lapset jotka ovat saaneet asiallisia vastauksia kysymyksiin ja asiallista tietoa seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, aloittavat todennäköisesti seksuaalisen toiminnan myöhemmin, käyttävät luotettavammin ehkäisyä, saavat vähemmän ei-toivottuja raskauksia ja oppivat puhumaan seksistä järkevämmiin. (Wakley 2011, 1-2.)

Klein, Sabaratnam, Pazos, Auerbach, Havens & Brach (2005) tekivät työpaja tyyppisen tutkimuksen vanhemmille, joiden lapset olivat enintään 12 -vuotiaita. Vanhemmat osallistuivat Seksuaalikasvatus -ohjelmaan nimeltä ”Evaluation of the parents as primary sexuality educators program”. Tämä ns. ”Seksuaalikasvatus -ohjelma” muodostui kolmesta eri vaiheesta, joita olivat ”pre” -työpaja, ”post”-työpaja ja puhelin seuranta. Ohjelman kesto oli yhteensä 10 viikkoa vuosina 2001 – 2002 ja tutkimukseen osallistui 174 vanhempaa. Seksuaalikasvatus -ohjelman työpajassa vanhempien kanssa käsiteltiin aiheita, esim. miten puhua lasten seksuaalisuudesta tai minkälaista tietoa tulee antaa eri-ikäisille lapsille. Seksuaalikasvatus -ohjelman tarkoituksena oli auttaa vanhempia saamaan varmuutta ja pätevyyttä lastensa kanssa käytäviin keskusteluihin seksistä ja seksuaalisuudesta. 91 % vanhemmista koki tärkeänä tai erittäin tärkeänä keskustelut lasten kanssa seksuaalisuudesta sekä terveyteen ja arvoihin liittyvistä asioista. Vanhemmat ajattelivat myös, että seksuaalisuuteen liittyvät keskustelut ovat nousseet perheissä tärkeämmiksi keskustelun aiheiksi ”Seksuaalikasvatus -ohjelman” ansiosta. Tutkijat päättelivät, että työpajatyypinen ”Seksuaalikasvatus -ohjelma” voi olla tehokas keino lisätä vanhemman ja lapsen välistä kommunikaatiota liittyen aiheisiin terveys, seksuaalisuus ja arvot. (Klein, Sabaratnam, Pazos, Auerbach, Havens & Brach 2005, 94–99.)

Väestöliitto on tehnyt vanhemmille vuonna 2014 pilottitutkimuksen alle kouluikäisten lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta kodeissa. Tutkimuksessa ”Pusuhippaa, lääkrileikkejä ja haikaravauvoja - tavallista arkea tai tarua lasten perheen arjesta” toteutettiin verkossa ja vastaajia oli yhteensä 614. Vastaajat halusivat painottaa, että lapsuuden seksuaalisuus eroaa aikuisuuden ja nuoruuden seksuaalisuudesta. Lapsilla on omat seksuaalisuuden portaat ja omat kehitysvaiheet. Lasten ajatukset ja tarpeet ovat erilaisia kuin aikuisilla. Vanhemmista jopa 76 % ja ammattilaisista 60 % oli sitä mieltä että vasta kouluiässä aloitettu seksuaalikasvatus alkaa liian myöhään. (Pusuhippaa, lääkrileikkejä ja haikaravauvoja -tutkimus 2013.)

Missä iässä seksuaalikasvatusta on sitten annettava lapselle tai missä iässä se tulisi lopettaa? Näihin kysymyksiin ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa vastausta.

Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen periaatteiden mukaan, seksuaalikasvatus on aloitettava jo syntymästä lähtien ja sen tulee perustua tieteelliseen tietoon sekä kokonaisvaltaiseen käsitykseen terveydestä ja hyvinvoinnista. Seksuaalikasvatuksen on oltava lapsilähtöistä, ikään nähden sopivaa ja siinä on otettava huomioon lapsen ja nuoren kehitystaso ja käsityskyky. (Väestöliitto 2015, 8.12.2015; Koponen 2014, 31.)

Pienelle lapselle opetetaan että oma keho on hyvä ja eri kehon osilla on omat nimet. Pienet vauvat aloittavat maailman tutkiskelun ensin aisteillaan etenkin suullaan, maistellen ja käsillään, koskettaen. (Cacciatore 2007, 125; Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2010, 24; Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 25.) Lohduta, rakasta ja anna paljon hellyyttä lapselle. Hyväksy lapsi kiukkuisenakin, ota hänet syliin ja rauhoittele. Opeta lapselle että kaikki tunteet ovat sallittuja. Opeta lapselle myös, että vaikka olisi kiukkuinen, ei toisia saa satuttaa. (Väestöliitto 2015.)

Identiteetti alkaa kehittymään kahden – kolmen -vuoden ikäisille lapsille. Tietoisuus itsestä ja omasta kehosta alkaa hahmottumaan ja he huomaavat näyttävänsä erilaisilta kuin muut. Sukupuoli-identiteetti alkaa myös kehittymään. Lapselle kerrotaan, että hän on ihana ja hänet hyväksytään tyttönä, poikana, tyttöpoikana tai poikatyttönä. Kahden – neljän -vuoden ikäiselle lapselle selitetään lisääntyminen yksinkertaisesti. Valitaan itselle sopivat sanat ja kerrotaan lapsentasoisesti, esimerkiksi, että vauva tulee vauvasiemenestä, joka kasvaa äidin masussa tai kohdussa ja vauva tulee sitten ulos äidin pimpin kautta. Lapselle on kerrottava, että omaa kehoa saa tutkia, mutta omassa rauhassa. Kerrotaan asiasta samalla tavalla kuin että nenän kaivaminen ei ole sopivaa toisten edessä. Lapselle kerrotaan, että kaikilla pitää olla oma rauha käydä vessassa ja että uikkareiden alla olevat paikat ovat yksityisiä. (Cacciatore 2007, 125, 126, 141–142; Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 25.)

Cacciatore (2007) kehottaa opettamaan neljän vuoden ikäiselle lapselle turvataitoja. Opetetaan lasta sanomaan EI! ja lähtemään tilanteesta pois sekä kertomaan asiasta tutulle aikuiselle. Lapsen oikeus turvaan on aikuisten vastuulla. Lapselle

kerrotaan, että hyvästä kosketuksesta ei tule paha mieli ja se ei ole koskaan salaisuus. (Cacciatore 2007, 125, 126; Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 25.)

Neljä - kuusi -vuotiaat lapset ovat usein jo päiväkodissa tai ryhmätoiminnoissa mukana. He alkavat oppia sosiaalisia sääntöjä, ystävystyvät ja tutustuvat leikkien avulla omaan ja muiden kehoon. Tästä hyvä esimerkki on ”isää ja äitiä”-ja ”lääkäri”-leikit. Tämän ikäiset lapset saattavat sanoa usein rakastavansa pupuaan, äitiään tai opettajaansa. Yleensä tällä ei ole mitään tekemistä seksuaalisten halujen tai tunteiden kanssa, vaan se on lasten tapa sanoa pitävänsä jostain ihmisestä. Lasta kannattaa opettaa tunnistamaan ja ilmaisemaan tunteitaan. Lapselle tulee opettaa että rakastaminen ja seksuaalisuus ovat hienoja asioita. (Cacciatore 2007, 126; Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 25.)

Lapselle on kerrottava asioista silloin kun he kysyvät tai pohtivat niitä. Vastataan lapselle juuri siihen, mitä lapsi kysyy, ei vähempään – ei enempään. Seksuaalikasvatukseen ei ole olemassa ainoa oikeaa mallia, mutta aikuisilla on aina kasvatusvastuu. Aikuisten on tarjottava lapsen kehitykselle turvalliset puitteet ja arkista mallia positiiviselle läheisyydelle sekä hyvälle itsetunnolle. Aikuisen tehtävänä on myös asettaa rajat esim. yksityisyydelle ja sopivuussäännöille. Lapsi selviytyy parhaiten elämän haasteista lapsena, nuorena ja aikuisena, jos vanhemmat hyväksyvät ja kunnioittavat lapsensa yksilöllisiä piirteitä. Lapselle pikkuhiljaa rakentuva minäkuva, hyvä itsetunto ja identiteetti luovat pohjan hyvään aikuisuuteen. Seksuaalikasvatuksen päätehtävä on saada lapsi ymmärtämään, kuinka tärkeä ja riittävä hän on omana itsenään. On muistettava, että seksuaalikasvatus on kuitenkin vain yksi osa kasvattamista, palanen vanhemmuutta. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2012, 6; Cacciatore ym. 2000, 7; Cacciatore 2007, 41–42; Lastenneuvola lapsiperheiden tukena, Opas työntekijöille 2004, 201; Nissinen 2011, 62.)

3 PROJEKTIN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Projektin alussa määritellään kenelle projekti tehdään, minkä tyyppisestä projektista on kyse, ketkä ovat kohderyhmänä ja miksi se tulisi toteuttaa (Virtanen 2000, 74). Paasivaara, Suhonen & Nikkilän mukaan (2008, 122–123) projektin aloitusvaiheessa on tärkeää luoda yhteistyössä toimeksiantajan kanssa käsitys tavoiteltavasta lopputuloksesta eli hahmotellaan tavoiteltava kokonaisuus. Vanha sanonta: ”Pyörää ei kannata keksiä toista kertaa”, pitää hyvin paikkansa, sillä projektin tarkoitus on luoda ja kehittää jotain uutta. (Paasivaara ym. 2008, 122–123.)

Toisiaan toistavia ja tavanomaisia projekteja on paljon olemassa, eikä aina ole helppoa löytää uutta kehittämissideaa. Projektin tulisi olla kiinnostava, innostava ja tarpeellinen. (Anttila 2001, 33–34.) Sain projektin aiheen Keminmaan neuvolan terveydenhoitaja, Minna Lehtoväreeltä toukokuussa 2015. Hän toivoi ohjaus- ja neuvontamateriaalia lapsen seksuaalikasvatuksesta oman työnsä tueksi. Neuvolan Internet-sivuille tuotetun materiaalin avulla lasten vanhemmat, terveydenhoitajat ja muut aiheesta kiinnostuneet saavat tietoa alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatuksesta ja -kehityksestä. Projektissa keskitytään alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatukseen ja -kehitykseen liittyvän materiaalin tuottamiseen Keminmaan neuvolan internetin sivuille. Jotta projektista ei tule liian laaja, rajataan aihe alle kouluikäisiin lapsiin ja lähinnä suomalaiseen kulttuuriin sopivaksi.

Lööwin (2002, 64) mukaan, projektin tarkoitus kuvastaa sitä, minkä takia projekti on aloitettu, miksi se toteutetaan, mihin tarpeisiin projektilla halutaan vastata ja kuinka se tehdään (Löow 2002, 64). Tarve tämän materiaali tuottamiselle tuli työelämälähtöisenä. Projektin tarkoituksena oli tuottaa materiaalia alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatuksesta ja -kehityksestä Keminmaan neuvolan terveydenhoitajille ja lasten vanhemmille. ”Miten voin tukea lapsen seksuaalisuutta?” -materiaali laitetaan Keminmaan neuvolan Internet -sivuille. Materiaalista löytyy aiheeseen liittyviä, luotettavia kirjallisuus lähteitä ja -linkkejä.

Projektin etenemistä ja tavoitteiden saavuttamista ohjaa hyvin tehty projektisuunnitelma. Suunnitelma vaiheessa on tärkeää antaa idean kypsymiselle tarpeeksi aikaa. Tämä vaihe on tärkeä, koska tässä vaiheessa tehdään keskeisimpiä projektia koskevia päätöksiä. Projektisuunnitelma on samanaikaisesti yhteistyösopimus ja toimintasuunnitelma. Projektisuunnitelmaa tulee päivittää ja sen toteutusta tulee valvoa koko projektin elinkaaren ajan. (Paasivaara ym. 2008, 104,123,125; Virtanen 2000, 89.) Projektista tehtiin toimeksiantosopimus (Liite 3). Projektisuunnitelma hyväksyttiin lokakuussa 2015.

Projektin tarkoitusta ei voida mitata tai arvioida mittareita käyttämällä. Sen sijaan hyvin asetetut tavoitteet ovat mitattavissa olevia ja voidaan arvioida ovatko tavoitteet saavutettuja. (Anttila 2001, 67.) Suunnitteluvaiheessa on tärkeää asettaa projektille tavoitteet. Projektin tavoitteiden tulee olla konkreettisia, realistisia ja ne tulee olla saavutettavissa tietyn ajan kuluessa. Projektille voidaan asettaa yksi päätavoite joka voidaan jakaa tarpeen mukaan osatavoitteisiin. Tavoitteiden tulisi olla selkeitä ja tiiviisti ilmaistuja. (Paasivaara ym. 2008, 93, 123–124.) Projektin tavoitteena oli syventää tuotetun materiaalin avulla Keminmaalaisten alle kouluikäisten lasten vanhempien tietoa lasten seksuaalikasvatuksesta ja -kehityksestä. ”Miten voin tukea lapsen seksuaalisuutta?” -materiaalin avulla voidaan tarjota laadukasta neuvolapalvelua lapsille ja vanhemmille.

Omana oppimistavoitteena oli saada syventävää tietoa alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatuksesta, seksuaalisuuden kehittymisestä ja seksuaaliterveydestä.

4 PROJEKTIN RAJAUS, LIITTYMÄT JA ORGANISOINTI

Mikäli projekti on liian laaja eikä projektia rajata tarpeeksi, voi projekti paisua liian isoksi ja virhettä on vaikea korjata myöhemmin. Rajaamisessa on tärkeää selvittää mitkä asiat kuuluvat projektiin ja mitkä taas eivät. Projektit voivat liittyä joihinkin suurempiin projekteihin. Projektiin ei kannata ottaa uusia tehtäviä tai muutos-ehdotuksia vastaan mikäli projekti on edennyt pidemmälle, koska muutokset voivat viivästyttää projektin aikataulua ja sen valmistumista. Projekti epäonnistuu jos siltä puuttuu selkeä päämäärä tai keskeisten sidosryhmien vaatimuksia ei ole täytetty. Projektin onnistuminen edellyttää sidosryhmän ja projektiorganisaation välistä hyvää yhteistyötä sekä aktiivisia ja vaikutusvaltaisia projektin edustajia. (Anttila 2001, 41,71; Paasivaara ym. 2008, 119,131; Ruuska 2001, 27–28, 123.)

Jotta projektista ei olisi tullut liian laaja, aihe rajattiin alle kouluikäisiin lapsiin ja lähinnä suomalaiseen kulttuuriin sopivaksi. Keminmaan neuvolan Internet-sivuille tuotetun materiaalin avulla lasten vanhemmat, terveydenhoitajat ja muut aiheesta kiinnostuneet esim. hoitoalan opiskelijat saivat tietoa alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatuksesta ja -kehityksestä. Materiaali sisälsi aiheeseen liittyviä Internet-linkkejä. Projektin tekijä ei vastannut tuotoksen laittamisesta neuvolan Internet-sivuille, vaan materiaalin tuottamisesta sinne.

Pienet projektit ovat lyhytkestoisia ja organisoinniltaan helpompia toteuttaa. Mutta niissä on myös omat haasteensa, kuten, että organisointi on pienempää, ne tehdään usein työn lomassa, arjen keskellä ja ilman ulkopuolista työvoimaa tai rahoitusta. Mikäli tarve kehittämiseksi lähtee työyhteisön omista tarpeista, niin kehittämissuunnitelmaa ei koeta ns. ”pakkopullana”. Projektiorganisaatiot luodaan yleensä laajoja projekteja varten, mutta niiden laatiminen on tärkeää myös pienille projekteille. Organisaatioon kuuluu esim. projektin asettaja, projektipäällikkö, ohjausryhmä, tukihenkilöitä ja alihankkijoita. (Anttila 2001, 74–75; Paasivaara ym. 2008,9,119.) Projektin tekijöiltä vaaditaan projektiin paneutumista, aikaa ja taloudellisia resursseja. Henkilöt valitaan mukaan heidän osaamisvahuutensa

perusteella. Yleensä projektissa on mukana kaksi tai useampi henkilö ja yksin tehty projekti on yleensä poikkeus. (Anttila 2001, 74; Paasivaara ym. 2008, 14.)

Projektin ohjausryhmällä ei ole vastuuta projektista, mutta sillä on vastuu dialogista. Dialogissa päästään keskustelemalla avoimeen ja luottamukselliseen vuorovaikutussuhteeseen. Pienissä projekteissa ei yleensä tarvita ohjausryhmää, mutta ilman joustavaa, jatkuvaa ja systemaattista ohjausta voi projekti esim. tempoilla suunnasta toiseen eikä projektia saada työstettyä loppuun. (Paasivaara ym. 2008, 105; Rissanen 2002, 110, 113–114; Virtanen 2000, 198.) Projektin onnistumisen kannalta oli tärkeää saada laadukasta ohjausta riittävästi ja tarvittaessa. Projektin etenemistä seurattiin säännöllisin väliajoin ohjaajien ja Keminmaan neuvolan yhteyshenkilön kanssa. Projektiraporttia ja Internettiin laitettavaa materiaalia annettiin yhteyshenkilölle säännöllisin väliajoin luettavaksi.

Tähän projektiin kuului projektinvetäjä Rita Vallo. Toimeksiantajana oli Keminmaan Kunnan Perusturvajohtaja Seija Parviainen. Keminmaan neuvolan yhteyshenkilönä toimi terveydenhoitaja Minna Lehtoväre. Ohjaajina olivat Lapin ammatikorkeakoulusta lehtorit Tarja Lipponen ja Kaisa Holma.

5 PROJEKTIN TOTEUTTAMINEN JA TYÖSKENTELYN KUVAUS

Paasivaaran ym. (2008) mukaan projektilla on viisi eri vaihetta. Projekti lähtee liikkeelle tarpeen tunnistamisella esim. asiakkaan aidoista tarpeista. Projekti etenee suunnittelu- ja aloittamisvaiheeseen, joiden aikana tehdään keskeisiä projekteja koskevia päätöksiä. Kokeilu- ja toteuttamisvaiheeseen liittyy projektiin esitys- ja esittely. Projektin viimeisiä vaiheita ovat sen päättämisen- ja vaikuttavuuden arviointi sekä jalkauttaminen ts. sulauttaminen. Päätösvaiheessa arvioidaan projektin toteutumista ja miten tulokset on saavutettu (Virtanen 2000, 77). Jalkauttamisvaiheessa projektituotos viedään käytäntöön eli tulokset siirretään osaksi käytäntöä. (Paasivaara ym. 2008, 103,139.)

Kevät 2015 oli kehittämistehtävälle idean haku aikaa. Idea syntyi toukokuussa 2015 työelämälähtöisenä. Projekti lähti liikkeelle työelämästä esiin nousseista tarpeista. Ohjaavat opettajat hyväksyivät idean elokuussa 2015. Ideavaiheessa aihetta rajattiin, jotta aihe pysyi hallinnassa eikä projekti paisunut liian suureksi. Projektisuunnitelmaa aikatauluineen alettiin tehdä jo kesäkuussa 2015. Projektin alkuvaiheessa tutustuttiin projekti kirjallisuuteen, aihetta käsittelevään kirjallisuuteen, tutkimuksiin, aiempiin projekteihin sekä kehittämistehtäviin. Suunnittelu- ja toteutusvaiheessa käytävät yhteistyöpalaverit ohjaajien ja neuvolan yhteyshenkilön kanssa olivat projektin etenemisen kannalta tärkeitä. Projektisuunnitelma hyväksyttiin lokakuussa 2015. Internettiin laitettavaa materiaalia alettiin tekemään lokakuussa 2015.

Syksyn 2015 ja kevään 2016 aikana projektiraporttia ja Internettiin laitettavaa materiaalia annettiin luettavaksi ohjaaville opettajille ja Keminmaan neuvolan terveydenhoitajille. Helmi- ja maaliskuun 2016 aikana Keminmaan neuvolan muutama asiakas sai luettavaksi Internet-materiaalin ja antoi palautetta yhteyshenkilölle ja sitä kautta sain nimetöntä palautetta materiaalista. Heitä pyydettiin arvioimaan esim. tuotoksen selkeyttä, käytettävyyttä ja asiasisältöä. Yksilöohjausta oli syksyllä 2015 ja keväällä 2016. Projektin tuotosta eli Internet -materiaalia ja projektiraporttia tehtiin yhtä aikaisesti syksyllä 2015 ja keväällä 2016. Kehittämistehtävä

palautettiin maaliskuussa 2016 ja se esitettiin toukokuussa 2016. Projekti jalkautettiin Keminmaan neuvolan käyttöön toukokuussa 2016 sähköisenä sekä paperiversiona.

6 PROJEKTIN TUOTOKSEN JA PROSESSIN ARVIOINTI

Projektin tulisi olla oppiva prosessi. Jos todetaan että suunnitelma ei ole toimiva ja tavoitteisiin ei voida päästä, ei suunnitelmaa kannata noudattaa orjallisesti, vaan on tehtävä muutoksia. (Silferberg 2015, 10.) Projektia ja sen eri osia varten laaditaan aikataulu. Anttila (2001, 99) kirjoittaa teoksessaan Murphyn lain seuraamuksista seuraavasti: ”Kaikki vie kauemmin kuin luulet.” Joten aikataulu kannattaa suunnitella ensin väljästi ja kun projekti etenee, voidaan aikataulua tämentää tarkemmaksi. Aikataulu ei kuitenkaan ole tavoite, vaan se toimii työvälineenä projektin edetessä. (Anttila 2001, 99,109; Paasivaara ym. 2008, 126; Risänen 2002, 126.)

Projektia tulee arvioida systemaattisesti jo ennen sen käynnistymistä, sen aikana ja kun projekti päättyy. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon projektiin osallistujien mielipiteitä ja odotuksia. Arvioinnissa tarkastellaan ja arvioidaan esim. miten projektille asetetut tavoitteet on saavutettu eli miten projekti on onnistunut. Arvioinnilla saadaan tärkeää tietoa projektin toteutumisesta, mahdollisista ongelmista ja mikä on mennyt hyvin. Arviointi voi olla itsearviointia tai ulkopuolisen tahon suorittamaa arviointia. Itsearvioinnissa projektin jäsenet arvioivat kriittisesti projektia ja taas ulkopuolista arviointia käytetään kun halutaan puolueetonta arviota. Kun asiakkaan vaatimukset ja tarpeet on täytetty, voidaan projektia pitää onnistuneena. Projektia voidaan pitää onnistuneena myös jos sen tuotos pysytään viemään käytäntöön eli jalkauttamaan. (Paasivaara ym. 2008, 143–145; Virtanen 2000, 153.)

Projektia itsearvioitiin systemaattisesti koko sen elinkaaren ajan. Projektia arvioitiin neuvolan terveydenhoitajilta ja asiakkailta sekä ohjaajilta saatujen mielipiteiden, palautteiden ja arvioinnin pohjalta. Asiakaspalaute kerättiin nimettömänä. Yhteistyön pohjalta voitiin projektia kehittää tarvittavilla ”korjausliikkeillä” haluttuun ja tavoiteltavaan suuntaan. Projektin vetäjän vahvuutena oli jo aikaisemmin tehty onnistunut projekti. Sieltä saatu tieto ja kokemus auttoivat tämän projektin

onnistumisessa. Projekti pysyi suunnitellussa aikataulussa ja toteutui aikataulun mukaisesti (Liite 4).

”Miten voin tukea lapsen seksuaalisuutta” -materiaali oli Keminmaan neuvolan terveydenhoitajilla ja muutamalla neuvolan asiakkaalla sähköisessä muodossa arvioitavana sekä koekäytössä tammi- ja helmikuun 2016 aikana. Sain palautetta ainoastaan yhdeltä neuvolan asiakkaalta ja terveydenhoitajalta. Keräsin palautetta muutamalta ystävältäni. Palautteissa nousi esille se, että materiaalissa olevat Internet-linkit eivät ole olleet riittävän selkeästi esillä. Vasta uudelleen ”luettaessa” linkit ovat osuneet silmiin ja lukijat ovat saaneet aiheesta lisätietoa. Sain palautetta että materiaali oli hyvin kirjoitettu, selkeä ja asiallinen. Lisäksi se oli helppo lukuinen ja sopivan pitkä. Saatujen palautteiden pohjalta tein muutamia muutoksia esim. linkkien ”näkyvyyteen”.

Heikkilän (2008) suosittelee koko projektin ajan pitämään esimerkiksi päiväkirjaa, koska päiväkirjan avulla projektia voidaan arvioida ja siitä saadaan tärkeää tietoa projektin loppuraporttiin. Muita tärkeitä dokumentteja ovat ideapaperi, sopimukset, projektisuunnitelma, sähköpostiviestit, yhteystiedot, muistiot ja aineisto. (Heikkilä 2008, 115–116.) Projektissa pidettiin päiväkirjaa. Kaikki projektiin liittyvät dokumentit säilytettiin erillisenä tiedostoina muistitikuilla ja kansioissa. Projektin päättyessä tuotettu materiaali ja projektin loppuraportti annettiin toimeksiantajan käyttöön sähköisenä ja paperisena.

Tiedottaminen voi olla sisäistä tai ulkoista. Sisäinen tiedottaminen kohdistetaan mm. yhteistyökumppaneille ja ohjausryhmälle. Ulkoista tiedottamista on esim. Internetiin laitettava tieto kotisivujen muodossa kaikkien luettavaksi. (Anttila 2001, 166; Heikkilä 2008, 117–118.) Tiedottaminen on tärkeää projektin kaikissa vaiheissa. On tärkeää luoda hyvin toimivia viestintäyhteyksiä projektin osallistuvien henkilöiden välille. Toimeksiantajan ja projektiin osallistujien välinen viestintä selkiyttää mm. tavoitteiden määrittämistä ja sen avulla voidaan tiedottaa mahdollisista muutoksista. (Heikkilä 2008, 117–118.) Raportoinnilla annettava vastauksia seuraaviin kysymyksiin; Kenelle? Mitä? Milloin? Miten? Kuka? (Anttila 2001, 166;

Ruuska 2001, 149). Projektin aikana oli systemaattista tiedottamista projektin vetäjän ja yhteyshenkilön sekä projektinvetäjän ja ohjaavien opettajien välillä. Projektiin liittyvistä asioista neuvoteltiin sähköpostitse, kontakti ohjauksissa ja yhteistyöpalavereissa.

Projektisuunnitelmassa oli tavoitteena syventää tuotetun materiaalin avulla Keminmaalaisten alle kouluikäisten lasten vanhempien tietoa lasten seksuaalikasvatuksesta ja -kehityksestä. Neuvolan Internetin seksuaalikasvatuksen materiaalin avulla voidaan tarjota laadukasta neuvolapalvelua lapsille ja vanhemmille. Yhteistyöpalavereiden ja asiantuntijoiden vinkkien ja tapaamisten avulla onnistuttiin luomaan sekä toimeksiantajaa ja yhteyshenkilöä, että projektin vetäjää miellyttävä lopputulos. Internet -materiaalin sisältö vastasi projektin vetäjän ja Keminmaan neuvolan terveydenhoitajien odotuksia. Myös omat oppimistavoitteet eli saada syventävää tietoa alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatuksesta, seksuaalisuuden kehittymisestä ja seksuaaliterveydestä, toteutuivat erittäin hyvin.

7 PROJEKTIIN LIITTYVÄT EETTISET NÄKÖKULMAT JA LUOTETTAVUUS

Heikkilän (2008, 43) mukaan etiikka puolustaa arvoja ja asioita, joita pidetään moraalisesti oikeina että hyvinä sekä etiikka ei ole laki, vaan sen ohjeet ovat lähinnä suosituksia (Heikkilä 2008, 43). Sosiaali- ja terveysalalle on olemassa omia eettisiä suosituksia. Sosiaali- ja terveysalan toimijoiden on kunnioitettava asiakkaidensa ja potilaidensa ihmisarvoa, perusoikeuksia, itsemääräämisoikeutta ja valinnanvapautta. Toiminnan lähtökohtana on aina asiakkaan tai potilaan etu. Hoidon tai palvelun on oltava luotettavaa ja turvallista ja sen on pohjaututtava ammattitaitoon ja perusteltuun tietoon. Eettinen osaaminen, työn laatu ja sen kehittäminen on oltava ajan tasalla. Sosiaali- ja terveysalalla koetaan ylpeyttä omasta osaamisesta ja alasta. Erityishuomio tulee kiinnittää lapsiin, vammaisiin ja vanhuksiin. (Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE 2011, 5-7.) Heikkilän (2008, 45) mukaan salassapitovelvollisuus kuuluu myös projektiin ja erityinen painoarvo sillä on ihmisten yksityisyyteen ja esim. henkilötietojen salassapitoon. (Heikkilä 2008, 45.) Tähän projektiin ei liittynyt tutkimusta tai haastattelua, joten eettisyyttä ei ollut siltä osin tarpeellista pohtia. Saatu asiakaspalaute Internet-materiaaliin liittyen oli nimetöntä.

Ammattikorkeakoulun kehittämistehtävissä ja projekteissa tulee noudattaa eettisiä pelisääntöjä ja laadittuja sopimuksia. Opiskelijan on oltava rehellinen ja lähdekriittinen sekä haettava luotettavaa ja projektiin soveltuvaa asiantietoa. Eettistä turvallisuutta lisää perusteellisesti tehty lähdekritiikki. Eettisyys liittyy myös esim. aikataulujen ja sopimuksien noudattamisella. Eettisyyttä tulee pohtia koko projektin prosessin ajan. (Eettisyys 2015.) Projektin alkuvaiheessa on tutustuttava muihin vastaavanlaisiin projekteihin ja tutkimuksiin sekä haettava asiaan liittyvää uutta ja luotettavaa tietoa esim. kirjallisuudesta ja internet-lähteistä. (Anttila 2001, 254.) Luotettavuuden arvioinnissa kriteereinä voidaan pitää esim. kirjoitetun asiantiedon totuutta, sovellettavuutta ja ymmärrettävyyttä (Luotettavuus 2015).

Projektin alussa tutustuttiin asiaan liittyvään kirjallisuuteen ja aikaisempiin tutkimuksiin. Tutkimuksia etsittiin informaatikoiden kanssa syksyllä 2015. Projektiraportissa ja Internet -materiaalissa on käytetty luotettavia ja uusimpia lähteitä. Käytettävää tekstiä ei ole plagioitu. Toimeksiantosopimus (Liite 3) tehtiin toimeksiantajan, ohjaavien opettajien ja projektin tekijän kanssa kolmena kappaleena. Em. sopimuksesta kävi ilmi mm. salassapitovelvollisuus, dokumentointi ja oikeudet. Projektissa noudatettiin tehtyjä sopimuksia.

Luotettavuutta on lisännyt että projektiraporttia ja Internettiin laitettavaa materiaali on annettu luettavaksi Keminmaan neuvolan terveydenhoitajille ja ohjaaville opettajille. ”Miten tukea lapsen seksuaalisuutta?” -materiaali oli muutamalla neuvolan asiakkaalla sähköisenä ja sain siitä palautetta yhteyshenkilön kautta. Materiaalin esiluku lisää projektin luotettavuutta ja sen avulla selviää vastaako materiaali sille asetettuja tavoitteita.

8 POHDINTA

Alle kouluikäisten lasten seksuaaliterveyteen liittyviä tutkimuksia ja opinnäyte töitä on vähän. Seksuaalisuus on käsitteenä laaja, joten projektin ja sen aiheen, keskeisten käsitteiden rajausta täytyi miettiä huolella. Ajoittain tuntui että, oli vaikeuksia pysyä aiheessa ja itseä täytyi vähän väliä jarrutella. Koska sain ns. "vapaa kädet" materiaalin sisältöön, toi se kehittämistehtävään oman haasteensa, koska jouduin aikalailta itsekseni pohtimaan materiaaliin laitettavaa sisältöä.

Suunnitelma vaiheen koin entistä tärkeämpänä ja vanha sanonta "Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty", pitää kyllä paikkansa. Projektin tekemisessä täytyi olla johdonmukainen ja sen täytyi pysyä aikasuunnitelmissa. Omaan allakkaan täytyi varata aika kehittämistehtävän tekemiselle, jotta sitä tuli työstettyä ja se edistyi. Projekti etenikin johdonmukaisesti ja suunnitelmallisesti. Vuoden 2015 loppupuolella projektiraportti ja Internet -materiaali olivat aikalailta valmiita. Keväälle 2016 jäi vain hienosäätöä ja esityksen valmistelua. Kevät 2016 oli kiireistä aikaa, paljon tenttejä, harjoittelujaksoja ja tehtäviä, joten oli hyvä että kehittämistehtävä oli silloin hyvällä mallilla. Kokemukseni perusteella kannattaa alkaa kehittämistehtävää työstämään heti viimeisen lukukauden alussa, jotta sen kanssa ei tule kiire ja turhaa stressiä. Kehittämistehtävää oli helppo tehdä, varmaankin siksi, että takana oli yksi onnistunut projektimuotoinen opinnäytetyö.

Sain hyviä ehdotuksia ja palautetta Internet-materiaalista neuvolan terveydenhoitajalta, yhdeltä neuvolan asiakkaalta, muutamalta ystävältäni ja kurssikaverilta. Pyysin arvioimaan materiaalin käytettävyyttä, sisältöä ja ulkoasua. Sain palautetta että Keminmaan neuvolalle tuotetun, "Miten voin tukea lapsen seksuaalisuutta?" -materiaali on sisällöltään riittävä ja selkeä kokonaisuus. Palautteen keräämisen koin tärkeänä, koska ilman palautetta esim. paljon yksityiskohtaista tietoa sisältävät Internet-linkit olisivat menneet materiaalin käyttäjältä ohitse, niitä ei olisi välttämättä huomattu. Toivoin, että olisin saanut enemmän palautetta terveydenhoitajilta.

Tulevaa terveydenhoitajan työtäni ajatellen, sain paljon uutta, syvällisempää tietoa alle kouluikäisen lapsen seksuaalisuudesta ja miten asioihin tulee suhtautua. Koin, että sain lisää ammatillisuutta, työvälineitä ja uutta tietoa alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatuksesta, seksuaalisuuden kehittymisestä ja seksuaaliterveydestä. Aihe on edelleen kiinnostava ja voi olla että jossain vaiheessa opiskelen aihetta lisää. Vaikka on tehnyt aiheesta kehittämistehtävän, ei kaikkea tiedä ja joutuu lueskelemaan, löytyykö tietoa omiin vastaan nouseviin ”ongelma” tilanteisiin tai haasteisiin.

Monikulttuurisuus vaatii uutta osaamista seksuaalikasvatukseen ja se olisikin hyvä aihe esim. opinnäytetyölle tai kehittämistehtävälle. Myös työpajatyypinen seksuaalikasvatus -ohjelma esim. vanhemmille olisi hyvä idea. Suomessa on olemassa Turvataidoista työpajatyypinen malli.

LÄHDELUETTELO

Anttila, P. 2001. Se on projekti-vai onko? Hamina: Vammalan Kirjapaino Oy.

Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2012. Mitä ihmettä? Seksuaalikasvatusta 3-9-vuotiaille. Opas ammattilaisille. Helsinki: Nektaria ry. Viitattu 8.12.2015.
<http://www.nektaria.fi/site/wp-content/uploads/downloads/2012/09/Mit%C3%A4-ihmett%C3%A4.pdf>

Cacciatore, R. & Korteniemi-Poikela, E. 2000. Vauvasta naperoiseksi-pienten lasten seksuaaliterveydestä. Helsinki: Väestöliitto.

Cacciatore, R. 2007. Huomenna pannaan pussauskoppiin. Opas vanhemmille. Helsinki: WSOY.

Edistä, ehkäise, vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014–2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Opas 33. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Viitattu 4.8.2015.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116162/THL_OPAS33_VERKKO.pdf?sequence=1

Eettisyys 2015. Kajaanin Ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyöpankki. Viitattu 15.7.2015.
<http://193.167.122.14/Opari/ontTukiEettisyys.aspx>

Hakulinen-Viitanen, T., Hietanen-Peltola, M., Hastrup, A., Wallin, M. & Pelkonen, M. 2012. Ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon. Tampere: Juvenes Print-Tampereen yliopistopaino Oy.

Heikkilä, A., Jokinen, P. & Nurmela, T. 2008. Tutkiva kehittäminen. Avaimia tutkimus- ja kehittämishankkeisiin terveysalalla. 1. painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Kankkunen, H. 2011. Terveystenhoitaja lapsen seksuaaliterveyden tukijana. FRAM OY: Suomen terveydenhoitajaliitto.

Klein, J. D., Sabaratham, P., Pazos, B., Auerbach, M.M., Havens, C.G & Brach, M.J. (2005). Evaluation of the parents as primary sexuality educators program. Journal of Adolescent Health, 37(3, Supplement), S94–S99. Viitattu 23.10.2015.
http://ez.lapinamk.fi:2429/S1054139X05002545/1-s2.0-S1054139X05002545-main.pdf?_tid=02e93392-7961-11e5-9bb1-00000aacb35f&acdnat=1445589507_3f30fe2cc32d61c9a4a83bf2671b7673

Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus 2015. Helsinki: Väestöliitto. Viitattu 7.8.2015.
http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/kokonaisvaltainen-seksuaalikasva/seksuaalikasvatuksen-osa-alueet/

Koponen, A.-K. 2014. Lapsuuden sukupuolen moninaisuus päiväkodin kasvat-
tajien näkökulmasta. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Varhaiskasva-
tuksen maisteriohjelma. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 6.10.2015.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/136518/PROGRADU%20Anna-Katariina%20Koponen.pdf?sequence=1>

Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2010. Portaita pitkin. Opas vanhem-
mille. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore 2015. Seksuaalisuuden portaat. Oppaat ja
käsikirjat 2015:1. Helsinki: Opetushallitus. Väestöliitto ry.

Korkman J. 2013. Lapsen normaali seksuaalinen kehitys vs. yliseksualisoitunut
käytös. Duodecim. Viitattu 31.8.2015.
http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=nix01925

Kouri, P. 2007. Nettineuvola- modernin äitiyshuollon palvelun kehittäminen. Te-
oksessa Armanto, A. & Koistinen, P. (toim.) Neuvolatyön käsikirja.1.-3. painos.
Hämeenlinna: Tammi. Sivut: 503 - 513.

Kyngäs, H., Kääriäinen, M., Poskiparta, M., Johansson, K., Hirvonen, E. & Ren-
fors, T. 2007. Ohjaaminen hoitotyössä. 1. painos. Helsinki: WSOY Oppimateri-
aalit Oy.

Laatikainen, T. & Wikström, K. 2011. Lapsen kehitysympäristö. Teoksessa
Mäki, P., Wikström, K., Hakulinen-Viitanen, T. & Laatikainen, T. (toim.) Terveys-
tarkastukset lastenneuvolassa & kouluterveydenhuollossa. Menetelmäkäsikirja.
Tampere: Juvenes Print. Sivut: 123 -128.

Lajunen, K. Andell, M. Jalava, L. Kemppainen, K. Pakkanen, M. & Ylenius-Leh-
tonen, M. 2009. Turvataitoja lapsille. turvataitokasvatuksen oppimateriaali. 5.
painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino.

Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. Opas työntekijöille 2004:14. 2. painos.
Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita.

Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. Suuntaviivat lastenneuvolatoiminnan jär-
jestämisestä kunnille 2004: 13. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkai-
suja.

Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. Opas työntekijöille 2004:14. Helsinki: So-
siaali- ja terveysministeriön oppaita. Viitattu 4.8.2015.
[https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114371/Opp200414.pdf?se-
quence=1](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114371/Opp200414.pdf?sequence=1)

Lehtimaja, Irma 2007. Lapsen kasvat. Teoksessa Armanto, A. & Koistinen, P.
(toim.) Neuvolatyön käsikirja.1.-3. painos. Hämeenlinna: Tammi. Sivut: 235 -
240.

Lindholm, Marja 2007. Lastenneuvolatyön järjestelmä. Teoksessa Armanto, A. & Koistinen, P. (toim.) Neuvolatyön käsikirja. 1.-3. painos. Hämeenlinna: Tammi. Sivut: 113 – 117.

Luotettavuus 2015. Kajaanin Ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyöpakki. Viitattu 15.7.2015.

<http://193.167.122.14/Opari/ontTukiLuotettavuus.aspx>

Lööv, Monica 2002. Onnistunut projekti. Projektijohtamisen ja – suunnittelun käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Neuvolatoiminta, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä ehkäisevä suun terveydenhuolto. Asetuksen (380/2009) perustelut ja soveltamisohjeet. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2009:20. Viitattu 14.12.2015.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112025/URN%3aNBN%3afi-fe201504226745.pdf?sequence=1>

Nissinen, J. 2011. Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus ja seksuaali-neuvonta. Teoksessa Ritamo, M., Ryttyläinen-Korhonen, K. & Saarinen, S. (toim.) Seksuaalineuvonnan tueksi. Raportti 27/2011. 2. uudistettu versio. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki. Viitattu 5.10.2015.

<https://www.thl.fi/documents/10531/95613/Raportti%202011%2027.pdf>

Nurmi, T. 2000. Seksuaaliterveys ja terveydenhoitaja. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2000:13. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Paane -Tiainen, T., Pölönen, A. & Rajamäki, S. 2012. Elintapaohjanta virtuaaliseksi? Tampere: Pirkanmaan sairaanhoitopiirin julkaisut 1/2012. Viitattu 31.8.2015.

<http://www.pshp.fi/download.aspx?ID=25126&GUID=%7BEEAF3B9C-DF07-4838-A850-FFD14C0532BB%7D>

Paasivaara, L., Suhonen, M. & Nikkilä, J. 2008. Innostavat projektit. Helsinki: Suomen sairaanhoitajaliitto ry.

Paavilainen, R. 2007. Perhe neuvolassa. Teoksessa Armanto, A. & Koistinen, P. (toim.) Neuvolatyön käsikirja. 1. – 3. painos. Hämeenlinna: Tammi. Sivut: 362 - 368.

Perhelähtöinen suunnittelu 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 4.8.2015.

<https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-perheet/suunnitelmat/perhelahtoinen-suunnittelu>

Pusuhippaa, lääkrileikkejä ja haikaravauvoja – tutkimus. Kysely varhaiskasvatuksen ammattilaisille 2013. Helsinki: Väestöliitto. Viitattu 3.8.2015.

http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuis/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/mihin-sivustomme-perustuu/pusuhippaa-laakari-leikkeja-ja-ha/

Rissanen, T. 2007. Neuvolaikäisen lapsen seksuaaliterveyden edistäminen. Teoksessa Armanto, A. & Koistinen, P. (toim.) Neuvolatyön käsikirja. 1.-3. painos. Hämeenlinna: Tammi. Sivut: 241 - 246.

Rissanen, T. 2002. Projektilla tulokseen-projektin suunnittelu, toteutus, motiivointi ja seuranta. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ruuska, K. 2001. Projekti hallintaan. 4. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ryttyläinen-Korhonen, K. & Ala-Luhtala, R. 2011. Seksuaaliterveys. Teoksessa Mäki, P., Wikström, K., Hakulinen-Viitanen, T. & Laatikainen, T. (toim.) Terveystarkastukset lastenneuvolassa & kouluterveydenhuollossa. Menetelmäkäsikirja. Tampere: Juvenes Print. Sivut: 179 - 184. Viitattu 4.8.2015.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80364/Opas14_2011.pdf?sequence=3

Ryttyläinen-Korhonen, K. & Ala-Luhtala, R. 2014. Seksuaaliterveys. Teoksessa Mäki, P., Wikström, K., Hakulinen-Viitanen, T. & Laatikainen, T. (toim.) Terveystarkastukset lastenneuvolassa & kouluterveydenhuollossa. Menetelmäkäsikirja. Tampere: Juvenes Print. Sivut: 181 - 186.

Ryttyläinen-Korhonen, K. & Ala-Luhtala, R. 2015. Seksuaaliterveys. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 2.3.2016.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/ohjeet-ja-tukimateriaali/menetelmat/hyvinvointi-ja-terveystottumukset/seksuaaliterveys>

Seksuaalisuuden portaat 2016. Helsinki: Väestöliitto. Viitattu 31.1.2016.
http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/ikatasoinen-seksuaalikasvatus/seksuaalisuuden-portaat/

Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010. Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. Helsinki: Terveys ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 4.8.2015.
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1>

Seksuaalikasvatusta varhaiskasvatuksessa 2016. Helsinki: Väestöliitto. Viitattu 31.1.2016.
http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/seksuaalikasvatuksen-paakohdat/kuka-kasvat-taa/seksuaalikasvatusta-varhaiskasva/

Silfverberg, P. 2015. Ideasta projektiksi. Projektin vetäjän käsikirja. Viitattu 13.7.2015.
<http://www.mol.fi/esf/ennakointi/raportit/pvopas.pdf>

Silvén, M. & Kouvo, A. 2010. Vuorovaikutus, varhainen kiintymyssuhde ja psyykkinen hyvinvointi. Teoksessa Silvén, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet – Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.

Sinkkonen, J. 2002. Kiintymyssuhteen häiriöiden yhteydet psykopatologiaan. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. 1.-2. painos. Sivut: 146–173. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy.

Terveysneuvonta 2015. Helsinki: Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 21.11.2015.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/maaraaikaistarkastukset/laaja-terveystarkastus/terveysneuvonta>

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE 2011. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. Etene-julkaisuja 32. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 15.7.2015.
<http://etene.fi/documents/1429646/1559058/ETENE-julkaisuja+32+Sosiaali+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf/13c517e8-6644-4fa5-8c5f-193cfdce9841?version=1.0>

Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 2011/338. Viitattu 7.8.2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110338>

Virtanen, P. 2000. Projektityö. Helsinki: WSOY yritysulkaisut.

Väestöliitto 2015. Tue lapsen kehitystä. Ikätasoinen, lapsilähtöinen seksuaalikasvatus. Viitattu 8.12.2015.
http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/ed8a018be9c3dba343dd23338a5b97b5/1449558039/application/pdf/4767244/vaestoliitto_A1_juliste_uusintavedos1.pdf

Wakley, G. 2011. Helping parents with sex education. Journal of Family Health. Pavilion Publishing and Media Ltd 2015. Viitattu 16.11.2015.
https://www.jfhc.co.uk/helping_parents_with_sex_education_20791.aspx

LIITTEET

- Liite 1. Seksuaalikasvatuksen tavoitteet
- Liite 2. Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen osa-alueet
- Liite 3. Toimeksiantosopimus
- Liite 4. Projektin toteutuminen

Liite 1 1(2). Seksuaalikasvatuksen tavoitteet

”Seksuaalisuuteen, eri elämäntyyliin, asenteisiin ja arvoihin suvaitsevaisesti, avoimesti ja kunnioittavasti suhtautuvan sosiaalisen ilmapiirin edistäminen.

”Seksuaalisen moninaisuuden ja sukupuolten erojen kunnioittaminen sekä sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolien tiedostaminen.”

”Nuorille tarjotaan mahdollisuus tehdä tietoon ja asioiden ymmärtämiseen perustuvia päätöksiä sekä toimia vastuullisesti itseään ja kumppaniaan kohtaan.”

”Nuorilla on tietoa, varsinkin seksuaalisuuteen liittyvää tietoa, ihmiskehosta, sen kehittämisestä ja sen toiminnoista.”

”Lapset ja nuoret voivat kehittyä seksuaalisina olentoina eli oppia ilmaisemaan tunteitaan ja tarpeitaan, kokea seksuaalisuuden mielihyvää tuottavalla tavalla sekä muodostaa omat sukupuoliroolinsa ja seksuaali-identiteettinsä.”

”Lapset ja nuoret saavat asianmukaista tietoa seksuaalisuuden fyysisistä, kognitiivisista, sosiaalisista, emotionaalista ja kulttuurisista näkökohdista, ehkäisystä, sukupuolitauti- ja HIV-tartunnan ehkäisemisestä ja seksuaalisen pakottamisen torjumisesta.”

”Lapset ja nuoret saavat tarvitsemansa elämäntaidot voidakseen käsitellä seksuaalisuuden ja parisuhteiden kaikkia näkökohtia.”

”Lapset ja nuoret saavat tietoa saatavilla olevista neuvonta- ja terveydenhuoltopalveluista sekä niiden käyttämisestä – varsinkin, jos heillä on seksuaalisuuteen liittyviä ongelmia ja kysymyksiä.”

”Seksuaalisuuden ja eri normien ja arvojen pohtiminen ihmisoikeuksien näkökulmasta oman kriittisen suhtautumistavan kehittämiseksi.”

Liite 1 2 (2) Seksuaalikasvatuksen tavoitteet

”Kyky muodostaa (seksi)suhteita, joissa vallitsee vastavuoroinen ymmärrys ja kunnioitus kumppanin tarpeita ja rajoja kohtaan, sekä tasa-arvoiset suhteet. Tämä auttaa torjumaan seksuaalista hyväksikäyttöä ja väkivaltaa.”

”Kyky puhua seksuaalisuudesta, tunteista ja suhteista sekä tähän tarvittavan kielien omaksuminen.”

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 28.)

Liite 2. Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen osa-alueet

1. Ihmiskeho ja ihmisen kehitys,
2. Tunteet,
3. Moninaisuus, ihmissuhteet ja elämäntyyli,
4. Hyvinvointi, terveys ja seksuaalisuus,
5. Hedelmällisyys ja lisääntyminen,
6. Läheisyys, itsetunto ja seksuaalisuus,
7. Seksuaalisuus ja oikeudet sekä
8. Normit ja tavat eli seksuaalisuutta määrittävät sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät.

(Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus 2015.)

Liite 3. Toimeksiantosopimus

OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTOSOPIMUS

Tämä sopimus soveltuu käytettäväksi ainoastaan sellaisten opinnäytetöiden yhteydessä, joita ei toteuteta ammattikorkeakoulun ulkopuolisen rahoituksen hankkeessa.

Toimeksiantaja	Nimi (esim. yritys) Kemnmaan Kunta, Perusturvajohtaja Seija Parviainen, 040-7790907, seija.parviainen@kemnmaa.fi Yhteystiedot (yhteys henkilö, puhelin, sähköposti) Minna Lehtoväre, 040-7296993, minna.lehtovare@kemnmaa.fi		
	Työn aihe Aile kouluikäisen lapsen seksuaaliterveyteen liittyvän materiaalin tuottaminen Kemnmaan neuvolan internet sivuille.		
Tekijä	Nimi Rita Valto	Opiskelijanumero K1250683	
	Katuosoite Potkusaarentie 8	Postinumero 94400	Postitoimipaikka Kemnmaa
	Puhelin 040-5370980	Sähköpostiosoite rita.valto@edu.lapinamk.fi	
	Suoritettava tutkinto Terveystieteiden (AMK)	Ryhmätunnus 5AMK39TH	
Lapin AMK	Yhteyshenkilön nimi (ohjaaja) Tarja Lipponen Kaisa Holma	Tehtävänimike Lehtori Lehtori	
	Toimipaikka ja osoite Meripuistokatu 26, 94100 Kemi		
	Puhelin 050-4276433 040-5152653	Sähköpostiosoite tarja.lipponen@lapinamk.fi kaisa.holma@lapinamk.fi	
	Toimeksiantosopimuksen ehdot		
Ohjaus	Ohjaava opettaja valvoo työtä ammattikorkeakoulun puolesta ja antaa työn edellyttämiä ohjeita ja neuvoja. Ammattikorkeakoulu ja opettaja eivät ole konsulttivastuussa työstä.		
Dokumentointi	Ammattikorkeakoulun opinnäytetyöt ovat julkisia. Työstä laaditaan ammattikorkeakoulun opinnäyteohjeen mukainen kirjallinen esitys, josta toimitetaan yksi kansitettu kappale ammattikorkeakoulun kirjastoon tai julkaistaan sähköisessä muodossa Thesous-verkkokirjastossa. Työ arkistoidaan oppilaitoksella sekä tulostettuna että sähköisessä muodossa.		
Oikeudet	Opinnäytetyön tekijänoikeudet kuuluvat tekijälle. Toimeksiantaja saa rinnakkaisen käyttöoikeuden opinnäytetyön tuloksiin opinnäytetyön valmistuttua. Ammattikorkeakoululla on jatkuvasti voimassa oleva oikeus käyttää tuloksia omassa opetus- ja TKI-toiminnassaan. Sopijapuolilla on mahdollisuus sopia muista opinnäytetyön tuloksia koskevista oikeuksista kuitenkin niin, että tämän sopimuskohtan nojalla ammattikorkeakoulun saamat oikeudet säilyvät voimassa.		
Keksinnöt	Jos tekijä on osallisena keksintöön, joka patentoidaan, mainitaan hänet yhtenä keksijöistä. Mahdollisesta keksintökorvauksesta sovitaan erikseen noudattaen ammattikorkeakoulun tai toimeksiantajan keksintöohjeen linjauksia. Opinnäytetyön tai sen osan julkaiseminen tai hyödyntäminen ei saa vaarantaa sen tai sen osan suojaamista patentilla tai hyödyllisyysmallilla.		
Vastuut	Opinnäytetyön tulos toimitetaan sellaisena kuin se on. Tekijä tai ammattikorkeakoulu eivät anna tulokselle takuuta eivätkä vastaa sen soveltuvuudesta toimeksiantajan tarpeisiin. Sopijapuolet ovat vastuussa toisilleen sopimusrikkomuksen aiheuttamista välittömistä vahingoista. Vastuun syntyminen edellyttää tahallista tai törkeällä huolimattomuudella aiheutettua sopimusrikkomusta.		
Lisäksi sovitaan	Muutoksia seuraaviin kohtiin: Oikeudet: Opinnäytetyön tekijänoikeudet kuuluvat tekijälle. Toimeksiantajalla on oikeus päivittää neuvolan internet-sivuille tuotettua materiaalia seksuaalikasvatuksesta. Keksinnöt: Ei ole kysymys keksinnöstä.		
Salassapito	Ohjaavilla opettajilla ja opinnäytetyön tekijöillä on salassapitovelvollisuus työn aikana esille tulleisiin luottamuksellisiin asioihin. Toimeksiantajan tulee tarkistaa, että julkaistava opinnäytetyö ei sisällä salassa pidettäviä aineistoja. Tarvittaessa käytetään toimeksiantajan erillistä salassapitosopimusta.		
	Tätä sopimusta on laadittu kolme (3) samansisältöistä kappaletta, yksi (1) kullekin sopimuksen osapuolelle. Sopimus perustuu ammattikorkeakoulun hyväksymään opinnäytetyösuunnitelmaan ja se astuu voimaan allekirjoitushetkellä.		
	Paikka ja päivämäärä	Allekirjoitus	
Toimeksiantaja	Kemnmaa 4.11.2015		
Tekijä	Kemnmaa 30.9.2015		
Lapin AMK	Kemi 23.10.2015		

Liite 4

Aika	Projektin toteutuminen
Toukokuu 2015	Idea projektista syntyi.
Heinäkuu 2015	Yhteistyöpalavereita toimeksiantajan kanssa. Tiedonhakua.
Elokuu 2015	Ideapaperi hyväksyttiin. Projektisuunnitelmaan tiedon hakua, keskeisten käsitteiden määrittelyä ja projektikirjallisuuteen perehtymistä.
Syyskuu- lokakuu 2015	Yksilöohjausta. Projektisuunnitelma hyväksyttiin 23.10.15. Toimeksiantosopimuksen allekirjoittaminen. Yhteistyöpalaveri neuvolan yhteyshenkilön kanssa.
Marras- ja joulukuun 2015	Projektiraportin ja Internetiin laitettavan materiaalin kokoamista. Yhteistyöpalaveri neuvolan yhteishenkilön kanssa.
Tammi- ja helmikuu 2016	Internet -materiaali luettavaksi neuvolan terveydenhoitajille ja muutamalle neuvolan asiakkaalle. Yksilöohjausta.
Maaliskuu 2016	Projektityö on valmis ja palautettu op- ponenteille ja opettajille.
Toukokuu 2016	Projektin esittäminen. Projektiraportin ja Internet-materiaalin luovuttaminen neuvolan käyttöön.

Taulukko 1 Projektin toteutuminen

**Miten voin tukea
lapsen
seksuaalisuutta?**

Sisällys

Sisällys	1
Johdanto	2
Lapsen seksuaalisuus ja sen kehittyminen	3-5
Kuinka puhua lapsen kanssa seksuaalisuudesta?	6
Miten aikuinen voi tukea lapsen seksuaalisuutta?	7-9
Kirjallisuuslähteitä	10
Lapsille ja vanhemmille yhteistä luettavaa	11
Internet-lähteitä	12-13
Tekijätiedot	14

”Miten voin tukea lapsen seksuaalisuutta?” -materiaali on tehty terveydenhoitajan tutkimukseen kuuluvana kehittämistehtävänä Lapin ammattikorkeakoulussa, Kemissä.

Kehittämistehtävän tarkoituksena oli tuottaa alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatuksesta ja -kehityksestä materiaalia Kemissä neuvolan terveydenhoitajille ja lasten vanhemmille.

Tavoitteena on syventää Kemissä alle kouluikäisten lasten vanhempien tietoa lasten seksuaalikasvatuksesta ja -kehityksestä. Myös terveydenhoitajat ja hoitoalan opiskelijat saavat tietoa aiheesta.

Tavoitteena on myös, että neuvolan Internet-sivuilla tuotetun ”Miten voin tukea lapsen seksuaalisuutta?”-materiaalin avulla, voidaan tarjota laadukasta neuvolapalvelua lapsille ja heidän vanhemmille.

Materiaali sisältää tietoa lapsen seksuaalisuudesta ja sen kehittymisestä, kuinka voi puhua aiheesta lapsen kanssa sekä miten aikuinen voi tukea lapsen seksuaalisuutta. Tekstien yhteydessä on Internet-linkkejä.

Materiaalin loppuosasta löytyy kirjallisuuslähteitä ja hyödyllisiä Internet-lähteitä.

Lapsen seksuaalisuus ja sen kehittyminen

Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana muotoutuva tunne-side eli kiintymyssuhde lapsen ja vanhemman välillä on mittaamattoman tärkeä lapsen myöhemmässä psyykkisessä kehityksessä. Kiintymyssuhde luo lapselle turvallisuuden tunnetta, antaa lohtua ja hoivaa.

Aivojen toiminnallista kehitystä ohjaavien, varhaiseen vuorovaikutukseen liitoksissa olevien tunnekokemusten on todettu olevan pohja ihmisen myöhemmälle kehitykselle. Vauvan tunne-elämän kehitykselle on tärkeää, että hän kokee olevansa vanhempinsa ihailun ja rakkauden kohde.

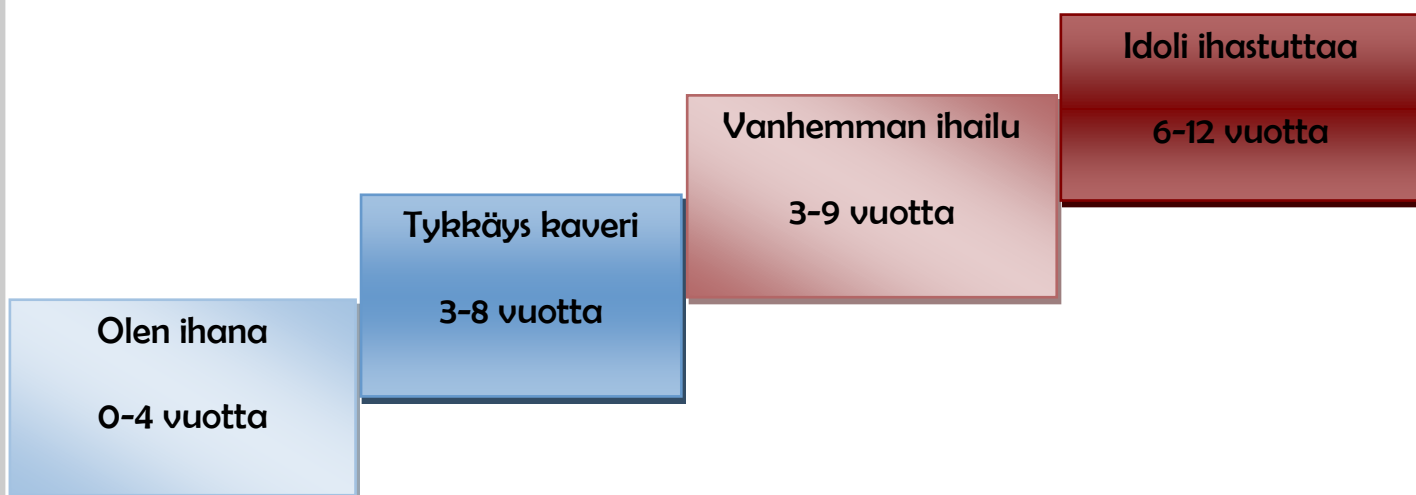
Pienen vauvan on tunnettava, että hänen tarpeisiinsa, kuten esimerkiksi nälkään ja läheisyyden tarpeeseen vastataan. Vauvalle on tultava perusluottamuksen tunne. Lapsen on opittava tuntemaan olonsa hyväksi omassa kehossa, rakastaen sitä ja pitämään siitä myös itse huolta. Hänet on hyväksyttävä tyttönä, poikana, tyttöpoikana tai poikatyttönä.

Lapsen seksuaalinen käyttäytyminen, tunteet ja kognitioiden kehittyminen alkaa kohdussa, jatkuen läpi ihmiselämän. Kehityspsykologia onkin osoittanut lasten syntyvän seksuaalisina. Lasten seksuaalisuus kehittyy eri vaiheiden mukaan, nämä vaiheet ovat yhteydessä lapsen muuhun kehitykseen ja niihin liittyviin kehitystehtäviin. Lapsen seksuaalinen kehitys etenee aina yksilöllisesti ja portaittain. Pienten lasten seksuaalisuus tarkoittaa esimerkiksi kehon eri paikoille nimien antamista ja turvataitojen opettelua.

WHO:n määritelmän mukaan lapsuuden seksuaalinen kehitys tarkoittaa sitä, että lapsi tutustuu omaan kehoonsa, hänen itsetuntonsa ja tunnetaitonsa kehittyä. Lisäksi se tarkoittaa sitä, että lapsi tietää sosiaalisia sääntöjä, hänellä on ystävyys taitoja ja hyviä tapoja.

Lapsen seksuaalisuus ja sen kehittyminen

Sivu 4

Seksuaalisuuden portaat -malli auttaa vanhempia ymmärtämään paremmin lapsensa tärkeitä seksuaalisuuden kehitysvaiheita. Mallin avulla vanhemmat voivat tukea lapsensa portaittaista seksuaalisuuden kehittymistä.

Seksuaalisuuden portaista saat lisää tietoa täältä. !

Nykypäivänä nähdään että lapsen seksuaalisuus on osa lapsen luonnollista kehitystä ja että seksuaalisuus kuuluu osaksi lapsen terveyttä. Lapsuuden aikaiset kokemukset seksuaalisuudesta, vaikuttavat esimerkiksi siihen, että uskoko ja tunteeko lapsi olevansa ihana ja saako hän olla leikkisä.

Lapsen seksuaaliseen kasvamiseen kuuluvatkin uteliaisuus, seksuaalisväritteiset leikit ja kokeilut. Leikkien avulla opitaan intiimein asioiden käsittelyä ja käyttäytymissäantöjä seksuaalisiin tilanteisiin. Samalla lapsi oppii uusia asioita seksuaalisuudesta ja lisääntymisestä.

Myös lasten normit ja arvot muototuvat eli lapset oppivat tietämään mikä on sopivaa toimintaa ja mikä ei ole. Omien läheisten käyttäytymistä ja puheita seuraamalla lapsi oppii seksuaalisuuteen liittyviä arvoja, asenteita ja normia.

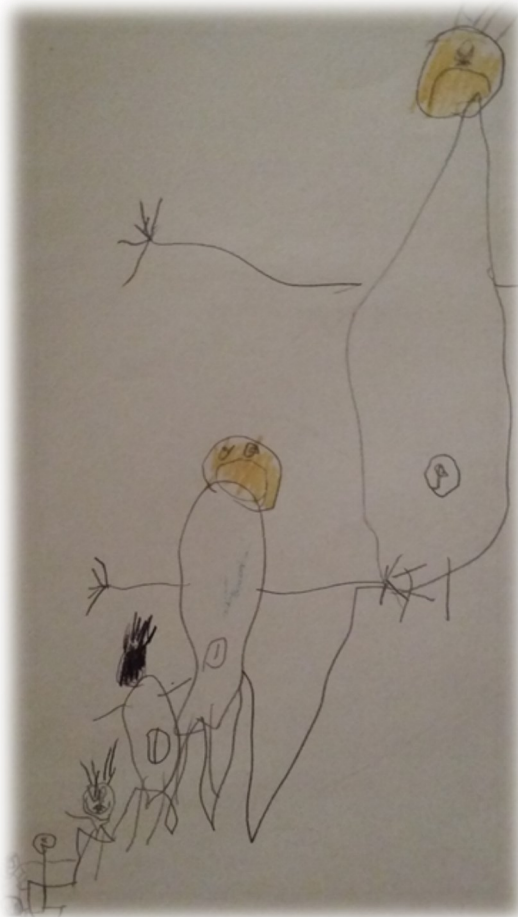
Lapsen seksuaalisuus ja sen kehittyminen

Lapsuuden seksuaaliterveys tarkoittaa:

♥ Ihastumista, rakastamista ja lapsi oppii kokemaan rakkautta muun muassa oman lähipiirin aikuisiin. Myöhemmin lapsi rakastuu esimerkiksi idoleihin.

Lapsi tutustuu omaan kehoonsa ja kehollisuuteensa, löytäen muun muassa omat kehon osat. Lapsi oppii pikkuhiljaa huolehtimaan omasta hygieniasta, ilman aikuisten apua.

Lapsen on saatava lohtua, turvaa ja hyvän olon tunnetta omasta kehosta. Lohtua ja turvaa tuovat lapselle myös unilelu, lemmikkieläin tai tutun ja turvallisen ihmisen kainalo. Oman kehon arvostus paranee kun lapsi kokee olevansa ihailtu ja hän saa osakseen huomiota sekä turvallista kosketusta.

Kuinka puhua lapsen kanssa seksuaalisuudesta?

Missä iässä seksuaalikasvatusta on sitten annettava lapselle? Missä iässä se tulisi lopettaa?

Näihin kysymyksiin ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa vastausta eikä seksuaalikasvatukseen ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa mallia, mutta on muistettava että aikuisilla on aina kasvatustavastuu. Seksuaalisuuteen liittyvistä asioista tulee aina puhua lasten kanssa arvostavasti ja avoimesti.

Seksuaalikasvatuksen päätehtävä on saada lapsi ymmärtämään, kuinka tärkeä ja riittävä hän on omana itsenään. Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen periaatteiden mukaan, seksuaalikasvatus on aloitettava jo syntymästä lähtien ja sen tulee perustua tieteelliseen tietoon sekä kokonaisvaltaiseen käsitykseen terveydestä ja hyvinvoinnista.

Seksuaalikasvatuksen on oltava lapsilähtöistä, ikään nähden sopivaa ja siinä on otettava huomioon lapsen ja nuoren kehitystaso ja käsityskyky.

lhannetilanne on että asioista puhutaan, ennen kuin lapsi on saavuttanut vastaavan seksuaalisuuden kehitysvaiheen. Puhuminen seksuaalisuuteen liittyvistä asioista on monille aikuisille vaikeaa ja ennen vanhaan seksuaalisuuteen liittyviä asioita on pidetty tabuna. Lapselle on kerrottava asioista silloin kun he kysyvät tai pohtivat niitä. Vastataan lapselle juuri siihen, mitä lapsi kysyy, ei vähempään – ei enempään.

*Ikätasoisesta ja lapsilähtöisestä seksuaalikasvatuksesta
saat lisää tietoa [täältä](#) !*

Miten aikuinen voi tukea lapsen seksuaalisuutta?

Aikuisten on tarjottava lapsen kehitykselle turvalliset puitteet ja arkista mallia positiiviselle läheisyydelle sekä hyvälle itsetunnolle. Aikuisen tehtävänä on myös asettaa rajat esimerkiksi yksityisyydelle ja sopivuussäännöille.

Lapsi selviytyy parhaiten elämän haasteista lapsena, nuorena ja aikuisena, jos vanhemmat hyväksyvät ja kunnioittavat lapsensa yksilöllisiä piirteitä.

Lapselle pikkuhiljaa rakentuva minäkuva, hyvä itsetunto ja identiteetti luovat pohjan hyvään aikuisuuteen.

Seksuaalikasvatus on vain yksi osa kasvattamista, palanen vanhemmuutta.

Miten aikuinen voi tukea lapsen seksuaalisuutta?

Kunnioita lapsen kehitystasetta

- ♥ Anna lapsen olla rauhassa ja kiiruhtamatta omalla kehitysportaallaan niin kauan kuin hän haluaa.

Tue lapsen positiivista minäkuvaa

- ♥ Anna lapselle hellyyttä ja ei-seksuaalista läheisyyttä, jotta hän voi kasvaa seksuaalisesti eheäksi ihmiseksi.

Opeta lapselle sopivuussääntöjä

- ♥ Aseta lapselle rajat ystävällisesti ja hellästi kun hän tutkii omaa kehoaan.
- ♥ Opeta lapselle, että omia yksityisiä kehon osia, kuten peppua, nenää, pimppiä tai pip-
peliä voi tutkia vapaasti, mutta omassa rauhassa.

Tarjoa lapselle ikätasoisia tietoja eli tietoa oikeassa iässä

- ♥ Anna lapselle positiivista ja asiallista sekä hänen omaa kehitys- ja ymmärrystasoa vas-
taavaa seksuaalitietoa.
- ♥ Keskustele lapsen kanssa kehon eri osista niiden oikeilla nimillä jo ennen kouluun me-
noa.

Miten aikuinen voi tukea lapsen seksuaalisuutta?

Tarjota lapselle turvakasvatusta ja pärjäämistaitoja

- ♥ Opetta lastasi pitämään huolta itsestään.
- ♥ Kerro lapselle myös, että ketään ei saa pakottaa tekemään mitään, mitä toinen ei halua tehdä.
- ♥ Keskustelkaa kotona tunteista ja itsemääräämisoikeudesta, niin lapsi uskaltaa kertoa mahdolliset huolen aiheensa vanhemmille.

Opetta lastasi tasa-arvoon ja suvaitsevaisuuteen

- ♥ Tarjota positiivista sukupuoliroolimallia.
- ♥ Kerro lapselle, että seksuaalisuuden alueella ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa kokea tai toteuttaa itseään.
- ♥ Kerro lapselle, että jokainen ihminen on yhtä tärkeä omana ainutlaatuisena itsenään.
- ♥ Kerro lapselle esimerkiksi, että on luonnollista että pojat leikkii nukeilla ja tytöt leikkii autoilla.

Kirjallisuus- lähteitä

Huomenna pannaan pussauskoppiin. Opas vanhemmille.
Cacciatore, R. 2007.
Helsinki: WSOY.

Vauvasta naperoiseksi-pienten lasten seksuaaliterveydestä.
Cacciatore, R. & Korteniemi-Poikela, E. 2000.
Helsinki: Väestöliitto.

Terveydenhoitaja lapsen seksuaaliterveyden tukijana.
Kankkunen, H. 2011.
FRAM OY: Suomen terveydenhoitajaliitto.

Anna mun olla lapsi.
Kinnunen, S. 2003.
Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Seksuaalisuuden portaat.
Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore 2015.
Oppaat ja käsikirjat 2015:1. Helsinki: Opetushallitus, Väestöliitto ry.

Portaita pitkin. Opas vanhemmille.
Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2010. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Turvataitoja lapsille.
Lajunen, K. Andell, M. Jalava, L. Kempainen, K. Pakkanen, M.
& Ylenius-Lehtonen, M. 2009.
Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. 5. painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino.

Lastenneuvola lapsiperheiden tukena.
Opas työntekijöille 2004:14. 2. painos.
Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita.

Neuvolatyön käsikirja.
Rissanen, T. 2007. Neuvolaikäisen lapsen seksuaaliterveyden edistäminen.
Teoksessa Armanto, A. & Koistinen, P. (toim.). Neuvolatyön käsikirja.
1.-3. painos. Hämeenlinna: Tammi. Sivut: 241-246.

Yhteistä luettavaa

Sivu 11

Rymyretki.

Cacciatore, R., Mäkelä, J., Hyvärinen, L. & Penna, O. 2006. WSOY.

Syliseikkailu.

Cacciatore, R., Hyvärinen, L. & Kalland, M. 2010. . WSOY.

Pupujuttuja ja muita vauvasatuja.

Hovatta, O. 2005. Väestöliitto.

Vauva tulee valtakuntaan (+ Opas vanhemmille).

Hulkko, E & Tuomisto, R. 2006.

Peikönhäntä.

Vento, S. 2007. WSOY.

Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2012. Mitä ihmettä? Seksuaalikasvatusta 3-vuotiaille. Opas ammattilaisille. Helsinki: Nektaria ry. Viitattu 8.12.2015.

<http://www.nektaria.fi/site/wp-content/uploads/downloads/2012/09/Mit%C3%A4-ihmett%C3%A4.pdf>

Edistä, ehkäise, vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014-2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Opas 33. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Viitattu 4.8.2015.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116162/THL_OPAS33_VERKKO.pdf?sequence=1

Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus 2015. Helsinki: Väestöliitto. Viitattu 7.8.2015.

http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/kokonaisvaltainen-seksuaalikasva/seksuaalikasvatuksen-osa-alueet/

Koponen, A.-K. 2014. Lapsuuden sukupuolen moninaisuus päiväkodin kasvattajien näkökulmasta. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Varhaiskasvatuksen maisteriohjelma. Pro gradu –tutkielma. Viitattu 6.10.2015.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/136518/PROGRADU%20AnnaKatariina%20Koponen.pdf?sequence=1>

Korkman J. 2013. Lapsen normaali seksuaalinen kehitys vs. yliseksualisoitunut käytös. Duodecim. Viitattu 31.8.2015.

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=nix01925

Nissinen, J. 2011. Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus ja seksuaalineuvonta. Teoksessa Ritamo, M. & Ryttyläinen-Korhonen, K. & Saarinen, S. (toim.) Seksuaalineuvonnan tueksi. Raportti 27/2011. 2. uudistettu versio. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki. Viitattu 5.10.2015. <https://www.thl.fi/documents/10531/95613/Raportti%202011%2027.pdf>

Pusuhippaa, lääkrileikkejä ja haikaravauvoja – tutkimus. Kysely varhaiskasvatuksen ammattilaisille 2013. Helsinki: Väestöliitto. Viitattu 3.8.2015.

http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/la-psijaseksuaalisuus/mihin-sivustomme-perustuu/pusuhippaa-laakarileikkeja-ja-ha/

Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010. Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 4.8.2015.

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f1e0218246.pdf?sequence=1>

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE 2011. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. Etene-julkaisuja 32. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 15.7.2015.

<http://etene.fi/documents/1429646/1559058/ETENE-julkaisuja+32+Sosiaali-+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf/13c517e8-6644-4fa5-8c5f-193cfdce9841?version=1.0>

Vallo, Rita 2016. Miten voin tukea lapsen seksuaalisuutta? Alle kouluikäisen lapsen seksuaaliterveyteen liittyvän materiaalin tuottaminen Keminmaan neuvolan Internet-sivuille. Lapin Ammattikorkeakoulu. Hyvinvointipalveluiden osaamisalan kehittämistehtävä. Hoitotyön koulutusohjelma. Terveydenhoitaja (AMK).

Tekijätiedot

Rita Vallo

Hyvinvointipalveluiden osaamisalan kehittämistehtävä

Hoitotyön koulutusohjelma

Kemin Kampus

Terveydenhoitaja (AMK)

2016

Kuvat ovat piirtäneet lapseni Aleksis ja Valteri Vallo.

